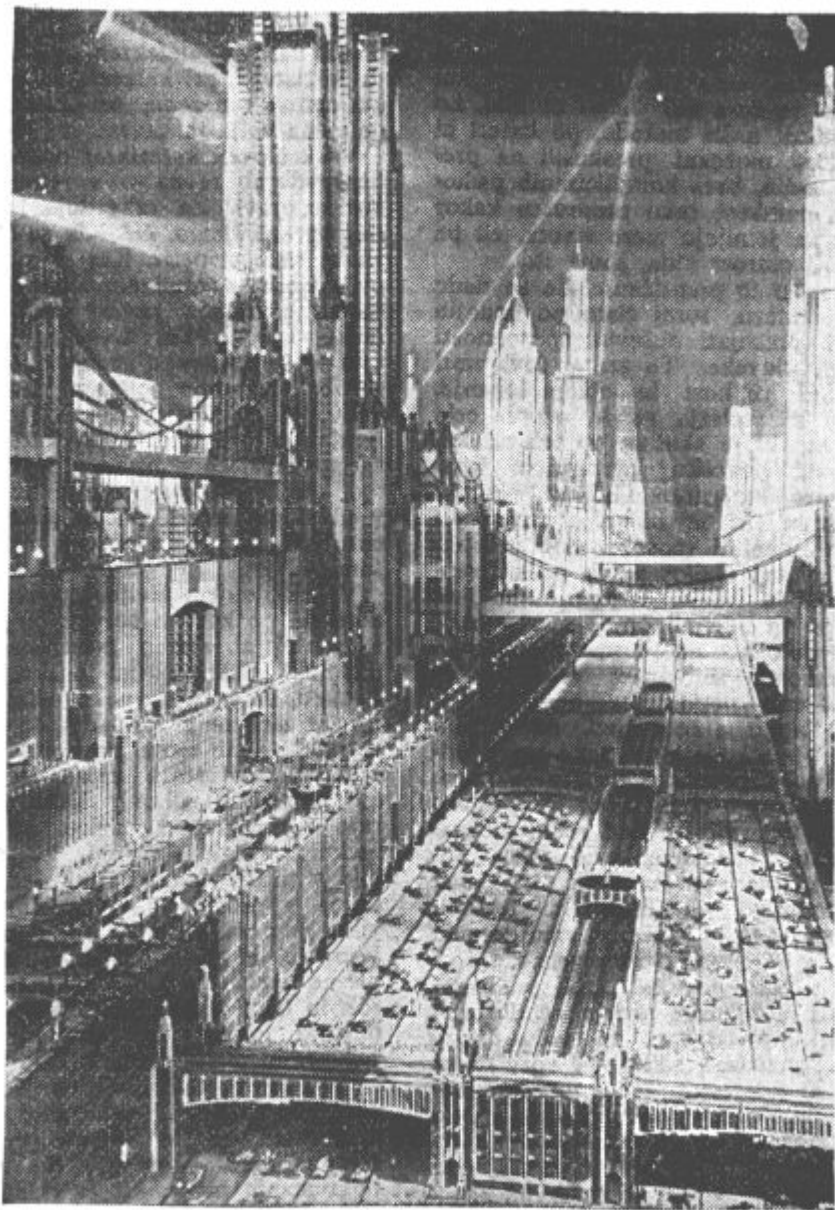

ŽIVLJENJE IN SVET

STEV. 27.

V LJUBLJANI, 31. DECEMBRA 1933.

KNJIGA 14.

NEW YORK BODOCNOSTI

KAJ ZMOREJO MOŽGANI

Način, kako delujejo človeški možgani in česa so vsega zmožni, o tem je šele prav malo znanega. So pa to vprašanja, ki enako zanimajo znanstvenika kakor laika. Kdo si ne bi bil rad na jasnem recimo o kakovosti o učinkovitosti svojega razuma? Kdo ne bi rad vedel, česa so njegovi možgani zmožni in česa ne? Lepo bi bilo, ko bi znanost našla metodo, po kateri bi se lahko možgani preskusili na preprost način, brez kompliciranih psiholoških ovinkov, tako preprosto kakor se n. pr. jemljejo mere života, ali pa se meri ostrost vida, sluha itd.

Prastaro je prepričanje, da se dado že po videzu, torej čisto po vnanjih znakih presojati duševne sposobnosti kakega človeka. Tu sta v prvi vrsti odločilni velikost in oblika lobanje. Konec 18. stoletja se je razvila cela znanost, ki je skušala po teh znakih študirati človeško inteligenco. Raziskovalec možganov Gall je sestavil cel sistem, ki naj bi urejal zavisnosti med duševnimi sposobnostmi in oblikami lobanj. Gallov način, po katerem naj bi bila vsaka izrazita izboklina lobanje na tem ali onem mestu znak neke določne nadnormalne duševne sposobnosti, se danes zavrača kot znanstveno popolnoma neutemeljen. Dosti laglje je že verjeti, da so duševne sposobnosti do neke mere odvisne od tega, kako bogato je nagubana možganska skorja. Če primerjamo s tega vidika med seboj možgane teleta in človeka, nam takoj postane očitna velikanska razlika med nagubanostjo človeških in telečjih možgan in to je tudi prvi vnanji znak, ki kaže na stopnjo inteligence.

Toda tako površno, zgolj po nagubanosti možganske skorje, se duševne sile pri človeku spet ne dado presojati. Pomislimo samo na specialiste, ljudi, ki naprezajo svoje možgane samo v določenem omejenem krogu. Njihovi možgani so sicer normalni, toda samo v določenem delu do skrajnosti izoblikovani, v ostalih delih pa zanesmarjeni, kar se pozna tudi po nagubanosti možganske skorje.

Iz tega se da sklepati, da je sedež posameznih razumskih funkcij v čisto določenih delih možganske skorje. Na njej razlikujemo posamezna oprede-

ljena okrožja, ki so odgovorna za govor, sluh, vid, tip itd. Med temi tako zvanimi čutnimi središči so pa porazdeljeni še tako imenovani asociativski centri, ki šele omogočajo višje duševne sposobnosti. O človeku, ki ne more gledati ali slišati, ne pravimo, da bi bil duševno defekten, pač pa velja to za tistega, pri katerem so asociativski centri v neredu, pri katerem sta omejena volja in zavest.

Vsak človek katerikrat nesvestno in neprevdarno ravna — v refleksih kakor se pravi. Za taka dejanja se potlej opravičujemo, češ »da se že katerikrat tako pripeti«. Res se včasih tudi pri najbolj normalnem človeku volja ali bolje rečeno zavest za trenutek lahko izloči. Med živalmi jih je pa cela vrsta, ki zavesti vobče nimajo.

Riba gre n. pr. zmerom iznova na vado, če odgovarja le-ta njenim življenjskim navadam, in kušarica ničesar ne sliši, če v njeni bližini žvižga mo, ker ta glas z njenim življenjem ni v nikakršni zvezi, dočim postane nasprotno takoj pozorna na najrahljši šum.

V vsakdanjem življenju govorimo o hotenih, po zavesti sproženih gibih in v resnici obračamo pozornost samo na neki določen del vsakega giba. Recimo, da hočemo nekaj »dati«. Sam namen nas ne bi privedel do smotra, marveč se mu mora pridružiti še cela vrsta podzavestnih dejanj (vzporednih pomožnih gibov). Tako se morajo n. pr. napeti mišice, kite, premakniti kosti in sklepi, ki spravijo telo v pravo držo. Potlej sledi orientacija v prostoru, ocenjevanje, pravilna odmera korakov itd. Popolnoma jasno je, da goslač med igranjem prav nič ne pazi na držo života, na položaj rok in nog. Toda brez vseh teh posebnih funkcij, ki jih podzavestno regulirajo mali možgani, človeku ne bi bilo mogoče izpolniti poglavitnega namena. Če bi bili mali možgani poškodovani, ali če bi bile prekinjene živčne zveze, ki vodijo do njih od posameznih mišic, kit in sklepov, potlej se n. pr. ne bi mogli orientirati o položaju svojih rok, ako bi zaprli oči. Naše kretanje bi bilo — nesigurno in leseno, ker ne bi mogli podzavestno presojati in se ravnati po silah, ki nastopajo pri kretanju v našem telesu.

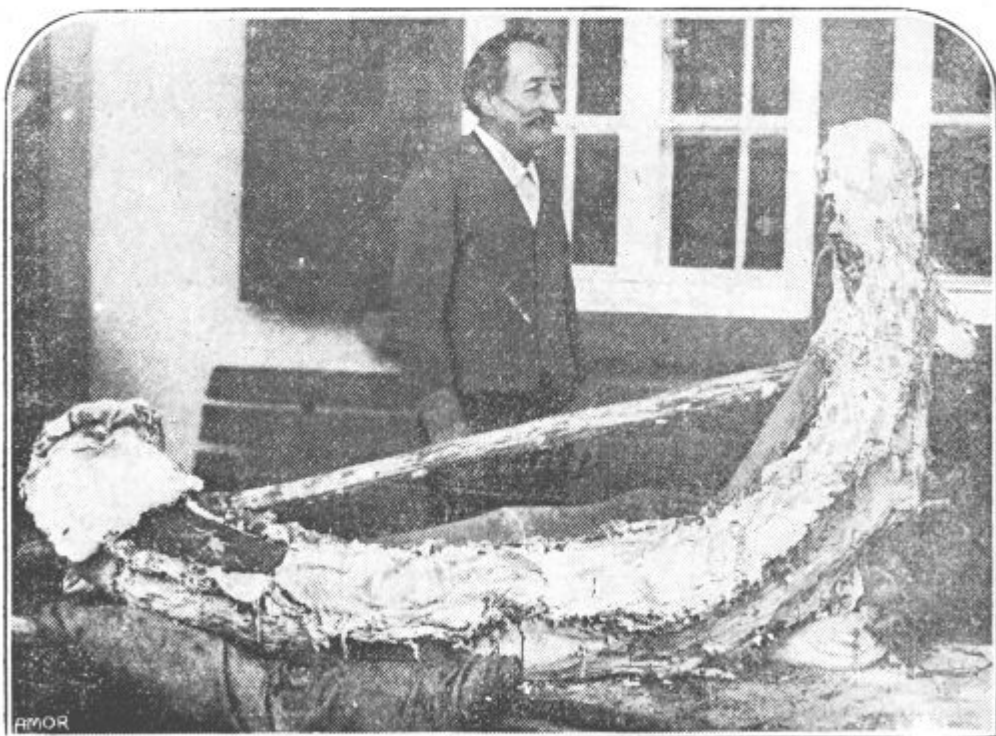
Mali možgani so kot sedež podzavesti nenadomestljivo dopolnilo vselikh možganov, v katerih kraljuje zavest. Zavest pa niti ni tako silno pomembna za naše življenje kakor podzavest. Zavest je sicer sodgovorna za normalen potek našega kretanja, toda za harmonično sodelovanje celih skupin mišičevja skrbe le mali možgani. Če se le-ti poškodujejo, postane kretanje nesigurno in nerodno, dočim povzročijo napake v dolžnih delih možganske skorje oslABLjenje ali celo popolno ohromenje odgovarjajočih mišic.

Pri višjih živalih je ta reč precej drugačna. Pes brez možganske skorje n. pr. popolnoma varno teka okoli, se izogiblje oviram in celo šapo se navadi podajati. Pomen možganske skorje postaja večji šele pri rastoči inteligenci, dasi tudi tukaj ni samo izraz povečane duševne delavnosti ampak tudi regulator čisto telesnih

funkcij. In prav zaradi teh je možganska skorja pri človeku končno neobhodno potrebna.

Če se hoče človek naučiti kakega giba, mu je možganska skorja nujno potrebna, zakaj nad vsakim poskusom budno čuva zavest. Oči, ušesa in tip nam zmerom sproti sporočajo, ali so udje, ki jih premikamo, prišli v namenjeno lego ali ne. Največjo vlogo igra pri tem oko, s čigar pomočjo skušamo sproti popravljati storjene napake. Pri takih zavestnih vajah se pa podzavestno spolnjujejo nezavestni živčni vodi. Čim bolj že obvladamo določne gibe, tem bolj prehajajo le-ti v podzavest, dokler jih slednjič ne opravljamo popolnoma mehanično. Slednjič pride naučeno kretanje tako globoko v podzavest, da se človek zmede in postane nesiguren, če se poskuša spet zavestno kontrolirati.

Za nemoten potek čisto vsakdanjih funkcij je potrebna cela vrsta dokaj

NAJDBA MAMUTOVEGA ZOBA V SVIČI

V bernskem kantonu so našli pri izkopavanju peska v neki gramoznici blizu Ochlenberga orjaški mamutov zob, ki je moral ležati v moreni najmanj 30 ali celo 40 tisoč let. Zob je tri in pol metra dolg ter meri na najdebelejšem mestu v premeru 56,5 cm. Zob je ležal 2 m globoko v pesku. Zob je eden največjih, kar so jih našli doslej v Evropi. Spravili ga bodo v bernski zgodovinski muzej.

zapletenih pogojev. Razumljivo je, da je nežna struktura živčnih celic, pre drobna mreža živčnih vlaken zelo občutljiva za vnanje vplive. Najmanjše motnje lahko povzročijo velike zmešnjave.

Živčni sistem potrebuje v prvi vrsti dosti krvi že zaradi tega, ker je skoraj nenehoma v obratu. Srce in dihanje se tudi ponoči ne smeta ustaviti in tako si odgovarjajoči živčni sistem nikoli ne počije. Podzavesti vobče nikoli ni mogoče uspavati, kakor pričajo n. pr. sanje. Povečano delovanje možganov zahteva pojačenega krvnega obtoka. Če močno duševno delaš, ti postane vroče v glavo. Nezadostna prekrvavitev možganov povzroča utrujenost in v skrajnih primerih nezavest. Najprej se človek onesvesti po močni duševni ali tudi telesni razburjenosti. Posebno so temu podvrženi malokrvni ljudje, ki mimo tega tudi največ trpe zaradi glavobola in šumenja v ušesih. V nasprotju s temi pojavi je možganska kap, ki jo sproži prevelik krvni pritisk na možgane.

Možgani so vobče silno občutljivi za vsako malenkostno spremembo pritiska, bodisi da prihaja odnotraj ali

je pa vnanjega izvora. Možgani so sicer naravnost virtuozno elastično obeseni v lobanji ali močni udarci in pretresi vendarle sežejo do občutljivih delov. Posledica so motnje zavesti, hromosti, oslepenje itd. Tudi nenadni pretresi možganov, ki navidez ne zapuste nikakih zlih posledic, se lahko čez nekaj dni izkažejo za usodne. Bolnik izgubi zavest, dihanje postane površno in ponavljati se začne bruhanje.

Kakor je za pravilno delovanje možganov važen pravilen krvni obtok in krvni pritisk, vendar ne gre pri tem podcenjevati sodelovanje živčnih stanic in živčnih vlaken. Živčni sistem je posredovalec možganskih ukrepov, bodisi, da se to vrši zavestno ali pa podzavestno. Kakor omrežje brzojavnih žic je vključena mreža živcev v celotni sistem organizma, da ga vlada na znotraj in obvešča možgane sproti o vnanjih dogodkih. Ako se poruši osrednji organ, potlej ugasne samo delovanje odgovarjajočega dela telesa. Ako pa ubijemo možgansko skorjo, ubijemo tudi zavest in človekova osebnost razpade v primitivno anarhijo.

(Po razpravi Fr. Junkerja —ajn)

Fr. Schmidt: Moja žena.

PROKLETIJE

VOJTEH LINDTNER

NADALJEVANJE

Planine najostrejših in najdrznejših oblik
na Balkanskem polotoku
J. Cvijić

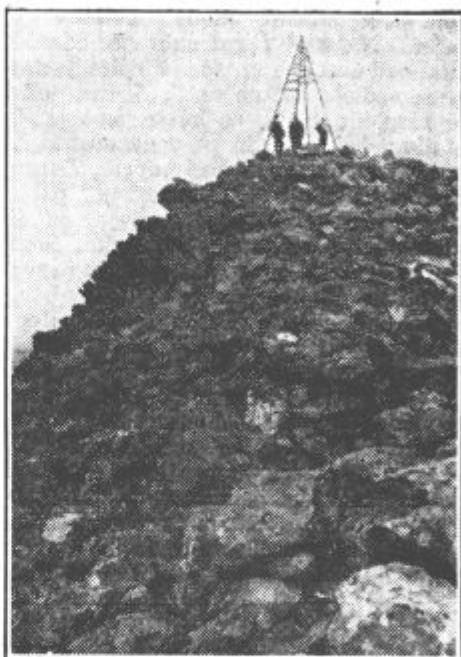
Corenjsko lahko objameš z enim samim pogledom, pa sem hotel tudi Prokletije tako. Gorè so nepremične ogromne mase, v nebo pognane, zato se oddaljujemo od njih, zmanjšujemo jim veličino, ublažujemo snov - ostrina kamenja bode v oči - izbiramo si najponosnejše od njih ali vrh, s katerega se vračamo in se od časa do časa obračamo za njim, da bi ga videli s točke, kjer mu daljava in svetloba pomagata do lepote.

Kolikokrat privleče spotoma turista čisto drugi vrh, na katerega ni bil namenjen, ker ga je videl s strani, s katere je najlepše osvetljen in od drugih kakor v ospredje potisnjen. Nekje na Grebenu, zapadno in nad Plavskim jezerom bi bila postojanka z najlepšim pogledom na Prokletije. Nič zato, če sem postal na Grebenu zaradi tega malo moker ter se radi Viole Košaninili izgubil in me je zato zatekel mrak!

Pločica (ca 1900 m), Derviš Kom (2656 m)

Najprirodnejše je približati se gorovju v smeri, v kateri tečejo grebeni. Prokletije s smerjo Svz-Jzp zaustavljajo s svojo mogočnostjo Dinaride, ki po Durmitorju od Szp. pritiskajo na Prokletije. Ves severnovzhodni del je bil ena sama, nad 1000 m debela ploča, ko so še ob njene strme stene, zapadno Peći (505 m), udarjali valovi metohijskega jezera. Dalje na Jzp pa so Prokletije, v svojem osrčju, Čafa Pejs, Maja Kakinja, Čafa Štogut, albanskimi sosedi Bijelića in Vezirove brade, kakor s krepplji in z besom modelirane. Še bolj na Jzp pa tonejo v Skadersko jezero.

Do Pločice je od Dečanov prvi vzpon. Hodili smo po gozdu, dokler ni izgubil zaradi višine in žage na Pločanski Bistrici, ki smo jo samo čuli, ker smo bili nad njo. Redža, naš vodnik, je pravil, kako je tu pred enim tednom na konju bežal, ko je malo višje v gozdu zagledal medveda, ki je trgal kravo. Mogoče je res, zakaj gozdovi so obsežni in nihče ne gre po tej poti do Plava kakor mi. Naši glasovi so privabili Arnavta, ki je stal začuden pred nami in redža, ki ne

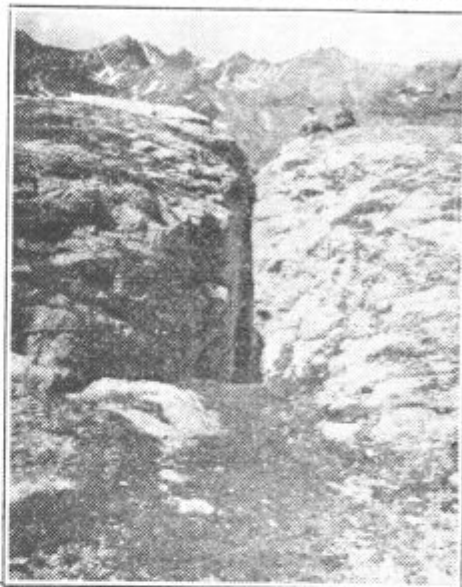
DERVIŠ KOM (vrh 2656 m)

kadi, nam je tolmačil, da hoče vžgalice. Potem nas je v široki dolini od nekje sprejelo lajanje psa, v neki vrtači smo s težavo zapazili katun. Gornji del doline je livada, ki ne vodi nikamor drugam kakor na sedlo Pločica, ker nam že desno stoji ob strani Maja Kurvala in levo spuščeni greben Derviš Koma. Večerno sonce nam je jemalo vid in naše sence, strahotno dolge, so padale nazaj v že nekoliko mračno dolino, ko smo se na Pločici oglasili pri orožnikih.

Nisem še bil v planinah, kjer bi tako nazorno videl delo lednikov. Prav za prav je bil tu, v Prokletijah en sam, 250 km dolg in 50 km širok ter le malo večji kot oni na Durmitorju. Ležal je na apnencu, kraškem terenu z vrtačami, zajet v planinah in če je padel preko razpočene ploče, Rugovske klisure, je že prišel v kraje, kjer mu ni bilo obstanka; saj smo le malo iznad severne širine Rima. Širil se je na vse strani, zato so tu gorem ali vse strani položne ali samo severna ali samo južna ali pa obe; vse

drugače kot v Alpah. V začetku še mali, zato pa številni ledniki so zadevali ob podnožja grebenov, ki so jim bili višji vrhovi še goli. Ko so pa bile vrtače in doline zapolnjene, so se spajali z ledeno maso na drugi strani grebena. Zato je videti toliko prelivnih sedel (albansko: čafa), ki so široka, kakor poteptana. Lednik je grebene včasih z dveh strani po celi širini stiskal, glodal, zniževal in ostril. Na svojih ramenih je odnašal skale ali drsel po grušču. Pločica je najlepše sedlo daleč na okoli. V dve dolini je razgled; v oni, po kateri smo prišli, slutimo Metohijo, in pa v nasprotno, ki je mnogo daljša in bolj odprta, Dobroško polje. Če z levo zamahneš, pa si očrtal konturo nizkega gorovja, ki se vleče kakor zid na drugo sedlo, Bogičevico. Od nje zavije nazaj skoro pravokotno na Pločico mnogo višji (ali se samo zdi višji) greben Maja Rops (2502 m), ki ga gledamo zaradi bližine in smeri kot samostojno grmado. Loči ga le klinasta, z borovci porasla, mračna in vlažna dolina Kložnjarske Bistrice, ki pobere vso vodo iz tega amfiteatra, lahko bi rekel praznine, Dobroškega polja. V daljavi je vidna samo svetla piramida Ujkovega Krša (2275 m) in potem čudna svetloba, ki izenači vrhove z nebom. Drugih vrhov ni, ker sta nam Derviš Kom

in Maja Kurvala za hrbtom, in vendar sta od Pločice samo sprehod. Posebno prva je z njo tako v zvezi, da onih 400 m, za katere je višja, komaj občutiš. Obrnjeni smo na sever in gledamo široke grebene (Kožnjar, Pleča), kakor na hrbte konj; noben višji, noben nižji, v

S PLOČICE, pogled na albansko mejo

S PLOČICE, pogled na DERVIŠ KOM (X), najvišji vrh Prokletij
Slike na str. 734 in 735 kažejo panoramo albanske meje od vzhoda proti zahodu

ozadju pa vse izenačujoča in razblinjujoča svetloba.

Derviš Kom je najvišji vrh Prokletij to in onostran meje. Z globine zemlje se je vzdignil, ni bil nikoli dno morja in je gledal nepokrit ledeno morje. Ni nam dovolil razgleda in le sem ter tja so odkrile megle kos albanske meje in pa dva temna jezera, globoko doli na njegovi zapadni strani. Zelo smo želeli videti Šklzen in Hekurave, botaničarjem tako znana predela. Z nenavadnim občutkom sem stopal po razmetanih ploščah, ki se ne krušijo in vendar so se morale od nekje odtrgati. Nikjer nobenega praška zemlje, nobene bilke. Povsod le rumeni madeži lišaja na rjavkasti barvi ploščatih skal.

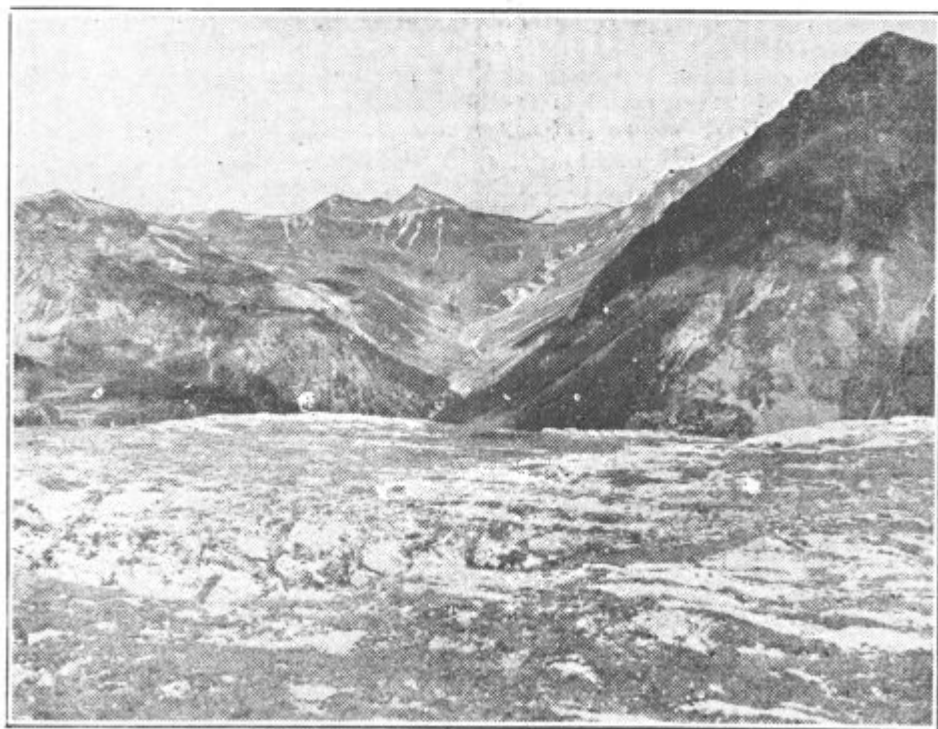
Še enkrat se vračamo nazaj na Pločico, še bolj preverjeni, kako v njeno okolico preiščeno postavljeni vrhovi in grebeni blagodejno zajezujejo prostor. Najvišji vrh je v bližini in Maja Rops, ali z glavami tako sklonjena, da te s Pločice ne prepodita. Tudi ledniki, ko so se poslavljali, niso zdrsnili v prevroče doline, nego so se krčili nazaj sem pod Pločico, kjer jim je zibel, in preden so izdihnili so za slovo še poskrbeli jezerom kotline in očistili grušča podnožje vrhov. Preslabi

so že bili, da bi odnesli tudi morene. Ledniki so oblikovali planine in zato se jim pozimi bela odeja tako prilaga.

Ko smo se spuščali na Dobroško polje, so od Albanije priyršali jastrebi. Eden, dva, tri... osemnajst, nizko so leteli in nas obkrožali. Iz radovednosti. Nam pa je bilo pod njihovimi krili malce tesno. Odjadrali so naprej za mrhovino.

Bijelič (2435 m)

Lahko bi jo mahnilo na Ujkov Krš, ki kaže na zapad in dalje po mejnem grebenu na Bijelič, toda zaradi bogate flore smo morali hitro v Plav ali Gusinje, da preložimo rastline v suh papir. Potem smo z Gusinja odšli na Bijelič. Še enkrat tu Prokletije niso štedile s prostorom. Iz kupol sestavljen ima nešteto vrhov in po njem hoja utruja. Ker sem se z Dobrašinom Šoškičem, vrlim Črnogorcem in dvema finančnima stražnikoma oddvojil od ostalih prijateljev, smo Bijeliču dali slovo in krenili v Zastan k finančnim stražnikom, Vezirjevi bradi nasproti. Da more biti apnenec tako zasekan, zobat in izklinjen, ne bi nikoli veroval. Popadija in Trojan, ki se vidita z Gusinja in ki ju sedaj zakriva Vezirjeva brada, imata prav iste lastnosti. Tu so bili ledniki na

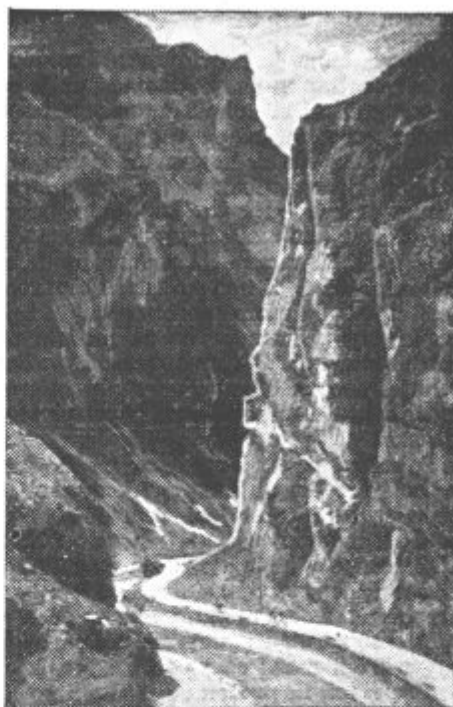
S PLOČICE, pogled na BOGIČEVICO — Desno MAJA ROPS. V ozadju MAJA SPATIT in UJKOV KRŠ

manjšem prostoru zajeti, bolj nagnjeni, pa so si zato izbijali poti, da so se združili ter takoj zadeli na Greben in Vizitor, ustvarjajoč plavsko-gusinjsko ravnico. Z Bijelićem, Vezirjevo brado, Popadijo in Trojanom nehajo naše Prokletije, mi pa smo uvideli, da bi bilo treba zanje mesec dni, če bi jih hoteli vse preiskati.

Peć in samostani

Po nepoznanih planinah postanejo turistu noge neverjetno lahke, brez oddiha silijo naprej, kamor jih vodi oko. Šli smo še na sever obiskat Nedžinat (2341 m) in Štedin (2272 m). Zlasti zadnji nas je hladno sprejel, z meglo in dežjem, da se še danes prepiramo in ne vemo na karti, kje smo hodili. V te planine ženejo čez poletje iz Metohije živino na pašo. Bili smo zadovoljni kot botaniki, kot turisti pa ne.

Pred Rugovsko sotesko postavljeno ima mestece Peć že ob petih blagodejno senco in pred večer ga še poslednjikrat obsije sonce, ki se zablešči iz soteske. Skozi promenado prihajajo in odhajajo karavane, namenjene čez Čakor (1849 m) v Plav ali Andrijevico. Kafedžije in bakalini (prodajalci) pridno polivajo pred pragom z vodo, ki jo zajemajo iz potočka pred nosom. To je voda Pećke Bistrice, ki je speljana pod hiše, na vrtove, kraj ceste in promenade ter odnaša smeti in drugo. Arnavti, Turki, cigani in organizirani postopači avtobusnih podjetij

Del RUGOVSKO SOTESKE pri Peć

skrbe za potreben dirindaj. Med njimi pa umerjene hoje osiveli Črnogorci.

Zameril bi se južnim bratom, če ne bi vsaj omenil samostana pećke patrijarhije iz XIII. in Visokih Dečanov iz XIV. stoletja, četudi oni niti jaz nimamo smi-

BJELUHA s ceste na Čakor. V snegu nižji grebeni NEDZINATA

sla za to. Premalo sem se še vživel v zgodovino naroda, da bi mogel razumeti slike na zidovih in ves ta bizantinski vpliv.

Od kraljev narodu poklonjeni, sebi pa v opravičilo za grehe, so ti samostani redki spomeniki prošlosti.

PATRIARŠIJA V PEČI
Desno grebenl PAKLENA, levo KOPRIVNIKA, vmes vhod v RUGOVSKO
SOTESKO

SLOVSTVENE NAGRADE

Okoli božiča zoriijo literarne nagrade na Francoskem. »Prix Femina« 5000 fr. je pripadel gospe Genevièvi Fauconnierovi za roman Claude z 11 glasovi; 3 glasove je dobil Robert Francis za delo La Grange aux trois belles, 2 je dobila gospa Andrée Sikorska za svoj roman Marie Maréchal, 2 g. Malègue za Augustin po 1 glas René Béhaine za La Solitude et le silence in Robert Honnert.

Dejanje nagrajenega romana se vrši nekaj na Malajskem, nekaj v francoskem mestecu, oziroma na kmetih. Podeželsko življenje se prikazuje s toplim čuvstvom in čarom. Gospa Fauconnierova dobro pozna to okolico, saj sama živi napol po kmetsko v Barbezieux. Poprej je objavila mladinsko knjigo Trois petits enfants bleus. Sedaj pa snuje že novo.

*

Medzavezniško nagrado »Prix Interallié«, namenjeno literarnim časnikařem (courriériste), je po četrtem glasovanju prejel R. Bourget-Pailleron s 15 glasovi proti 8 za Gabriela d'Aubarède in 1 za g. Xauja. Odlikovanec je romanopisec, čigar tretje delo, Moř iz Brazliije (L'Homme du Brésil), razodeva dar ostre psihologije.

Goncourtova nagrada je šla tridesetič v svet. Tokrat jo je prejel s 5 glasovi André Malraux proti 3 za Charlesa Braibanta Le Roi dort, 1 za Béhaineovo La Solitude, 1 za Nizanovega Antoine Bloyé. Mladi Malraux je doslej črpal snov iz komunističnih vstaj na južnem Kitajskem, n. pr. roman Conquérants; izsledovanje hmerskega kiparstva v kambodževskih goščavah služi za témo Kraljevemu potu (La Voie Royal). K prvemu viru se vrača z odlikovanim delom La Condition humaine. Tu sanjari o prevratu za osvovjitev človeka, prevratu, kakršen se je izvršil samo enkrat na svetu: s krščanstvom.

*

Samo v počastitvi — brez denarnega zneska — je Renaudotovo odlikovanje »Prix Théophraste Renaudot«. Odbor časnikařev ga je po trojnem glasovanju podelil Ch. Braibantu za Le Roi dort. Ob prvih glasovanjih so dobili posamezne glasove Raymond Millet in brata Gerriet. A. D.

Kazalo za 14. knjigo

Tej številki je priloženo vsebinsko kazalo za 14. knjigo

JAN VACLAV LEGO

J. K. STRAKATY

NADALJEVANJE

Z velikim zanimanjem je Lego zasledoval manjšinska vprašanja, posebno manjšinsko šolstvo, kakor dokazujejo njegovi dopisi »Družbi sv. Cirila in Metoda«, katere ji je pošiljal od njene ustanovitve, in njegova skrb za ustanavljanje knjižnic na Koroškem.

V vsem Legovem življenju se lahko zasleduje, kako se je neprenehoma trudil, da bi razširil svoje duševno obzorje, kako je hrepenel po globokem znanstvenem spoznanju, ki si ga je pridobil sam z zasebnim študijem in samoizobrazbo. Šele njegovo bivanje na Dunaju mu je odprlo vir vede. Poslušal je na dunajski univerzi predavanja prof. Miklošiča in A. V. Sembera. V tem času je postal sotrudnik Riegrovega »Poučnega slovarja«, za katerega je obdelal gesla iz pomorske stroke in o slovanskih stvareh.

Čas svojega začasnega pokoja je preživel v Mytu pri Rokicanih, toda nit tam ni počival. Ustanovil je tam žensko izobraževalno društvo »Milada« in z njegovim sodelovanjem je bila tam ustanovljena delniška pivovarna. Po svojem odhodu v trajni pokoj se je podal na Bled, kjer se je zdravil do l. 1873 in ko se je nekoliko pozdravil, se je vrnil na Češko. Iz te dobe so njegovi »Obrazi s Kranjske«, ki so izhajali v Svetozoru l. 1872. Ko je Lego popolnoma ozdravel, se je nameraval posvetiti dalje državni civilni službi, vendar se niso njegovi zadevni poskusi posrečili.¹⁰ Med tem se je potegoval za mesto uradnika v deželnem muzeju češkega kraljestva, katero je tudi l. 1875 dosegel. Najprej je tu upravljal zbirke bakrotiskov in muzikalij in je nato prešel v službo Muzejske knjižnice, kjer je dosegel čin skriptorja. Pri odhodu v pokoj 1. julija 1907 mu je bil podeljen naslov kustosa. Svoj pokoj je užival le kratko, kajti umrl je tega leta 17. septembra.¹¹

Leto dni po nastopu službe v deželnem muzeju je izdal v lastni založbi svojo prvo knjigo, ki razodeva njegovo zanimanje za pomorstvo in opisuje, kakor kaže naslov »Uroskotáni fregatty Medusy«, katastrofo ladje, ki jo je s tremi drugimi ladjami poslala francoska vlada na senegalsko obalo v Afriki.

Njegov stalni povratak v Prago ni bil v zapreko, da ne bi še nadalje gojil stikov s svojimi slovenskimi prijatelji in da ne bi iskal novih. Skoro vsako leto je prihajal med Slovence, da bi razširil in poglobil svoje znanje slovenskih krajev in razmer, v katerih so Slovenci živeli. Postal je propagator lepote slovenskih krajev, seznanjal je češko javnost s slovenskimi razmerami v člankih, ki so jih prinašali dnevnik in drugi listi, sestavil je referat o slovenski literaturi in je celo vrsto člankov natisnil v Ottovem »Poučnem slovarju« in prav tako pisal o čeških stvareh v slovenske časopise.¹²

Po Legovi zaslugi je prišlo prav tako k pomembnim obiskom med Slovenci in Čehi. L. 1885 je prispel v Prago iz Ljubljane gledališki vlak k obisku Narodnega divadla in po Legovi zaslugi je bil ta obisk l. 1887 vrnjen Ljubljani z izletom 512 oseb. Lego je tudi skrbel, da bi ti izletniki imeli o Slovencih in njihovi domovini zanesljive podatke in je zato izdal svojega »Vodnika po Slovenskem«, ki je bil v češki literaturi prvi. Ko je na ta način vzbudil v češki javnosti zanimanje za Slovence, njihovo življenje in kraje, je Lego ustanovil l. 1889 »Českoslovinský spolek«, v katerem je osredotočil vse prijatelje Slovencev. Bil je njegova duša in samo on ga je držal po konci. Po Legovi smrti je prenehal tudi »Česko-slovinský spolek«, ki je bil prav za prav predhodnik sedanje »Českoslov.-jugoslov. lige«.

Skrbel je za širjenje poznavanja slovenskega jezika na Češkem in je zato

¹⁰ AKNM, koncepti Legovih pisem oziroma prošnji od 4. decembra 1874, 27. decembra 1874 in 4. januarja 1875.

¹¹ Pokopani je na Olšanskem pokopališču v Pragi, pokopališče VI, oddelek 10/b, št. groba 33.

¹² Navajam tu nekatere časopise: od čeških: Pokrok, Narodni Listy, Hlas naroda, Časopis českeho musea, Ruch, Slovanský Sbornik, Slovanský přehled, Besedy učitel'ske, škola a život, Časopis katolíckeho duchovenstva in drugi; od slovenskih: Novice, Mir, Ljubljanski Zvon, Slovan, Učiteljski tovariš.

GROB JANA LEGA

že l. 1885 poučeval slovenščino in hrvaščino brezplačno v Maškovi »Šoli slovanskih jezikov«. Te kurze so obiskovali pred vsem učitelji, učiteljice in dijaki. Lego je iz teh stikov delal tudi za Slovence in je učiteljskim krogom pošiljal češke slovnice in beletristične knjige, da bi si njihovi češki in slovenski učenci medsebojno dopisovali. Trajen spomin na njegovo poučevanje v Maškovi »Šoli slovanskih jezikov« sta Legovi slovnici slovenskega in srbsko-hrvaškega jezika, nastali pač iz praktične potrebe. Obe sta izšli najprej v »Prilogi slovanskih jezikov« tednika »Beseda učiteljska« in sicer je v prilogi 19. letnika 1887 izšel »Jasyk slovinský«, v prilogi letnika 20. iz leta 1888 pa je izšel »Jasyk srbochorvatský«. V samostojni knjižni izdaji je izšla l. 1893 »Mluvnice slovinského jazyka« kot druga izpopolnjena izdaja »Jazyku slovinského« iz omenjene priloge.

O podrobnem Legovem delu med slovenskim dijaštvom in učiteljstvom je treba še posebej govoriti. To je bilo delo od moza do moza, tiho delo brez zahtev, katero mu je prinašalo veliko užitka, kajti mnogi od teh pridobljenih dijakov so prevajali iz češke literature, prihajali študirat v Prago na visoke šole in prinašali domov nove miselne smeri, modernejše kulturne in politične nazore.

Lego je skrbel tudi za dijake v Pragi, bil je z njimi v stalnem stiku, pri njih se je informiral o razmerah v slovenskih krajih. Povabljal jih je k sebi, navadno ob nedeljah na obed, in v debatah z njimi čistil njihove nazore. Bil je njihov podpornik in če mu niso zadostovala njegova sredstva, je našel gotovo še druge uslužne ljudi, ki so priskočili na pomoč njegovim varovancem. Če se spominjam teh prijateljskih Legovih sestankov s študenti,¹³ ne morem pozabiti na drago gostiteljico in njegovo dobrosrčno soprogo gospo Antonijo Legovo, ki je letos šla za svojim soprogom v večnost.¹⁴

Lego je polagal veliko važnost na to, da bi dobilo slovensko učiteljstvo boljše izobrazbo in rednejšo organizacijo ter si je v tej smeri pridobil velikih zaslug in je tudi na svoje veiko veselje dočakal njih uresničenje. Učiteljstvu je posvetil svojo skrb, pomagal je slovenskim šolam z darovi mineralnih zbirk in poudarjal potrebo mladinske literature. Zato je »Českoslovinsky spolek« naklonil dve nagradi po 100 kron in 50 kron za najboljše mladinske spise in tako prispeval k ustanovitvi mladinske knjižnice. Slovensko učiteljstvo je v spomin njegovih stremiljenj za ustanovitev mladinske knjižnice počastilo Lega po njegovi smrti s tem, da je nazvalo zbirko otroških knjig, ki jo je izdajala Zveza avstrijskih jugoslovenskih učiteljskih društev, »Jan Legova knjižnica«. Prav tako se je trudil za ustanovitev časopisa za mladino in nekaj časa je tudi premišljeval, da bi ta list izhajal v Pragi. Do tega sicer ni prišlo, vendar je na njegovo iniciativo začel izhajati »Zvonček«, ki ga je požrtvovalno podpiral. Kako visoko je cenilo učiteljstvo njegovo delo, priča dejstvo, da je bil Lego izvoljen za častnega člana sosveta slovenskih učiteljskih društev. Tako so ga tudi izvolili Zveza avstrijskih jugoslovenskih učiteljskih društev, Učiteljsko društvo sežanskega okraja, društvo Komensky, Narodna šola v Ljubljani in Učiteljsko društvo za slovenski Štajer. Njegovo delo med dijaštvom in učiteljstvom je imelo značaj probujanja in je bilo zato velikega pomena. Njegovo navdušenje za narodno stvar je močno vplivalo na dijaštvo in učiteljstvo, njegovi dopisi posameznim in skupinam so

¹³ Zbornik »Slovenske Matice«, zv. IX, 1907, št. 154.

¹⁴ Umrla je 27. 4. 1933 v starosti 90 let

močno vzbujali k narodnemu delu in probujala se je narodna in slovanska zaveza, kakor mi še danes potrjujejo priče, ki so bile takrat v pisemnih zvezah z Legom. Njegova korespondenca je govorč dokaz tega.¹⁵

V Legovi literarni zapuščini, hranjeni v arhivu knjižnice Narodnega muzeja, je 672 slovenskih dopisov od 250 piscev. Med njimi so kulturni in politični voditelji in popolnoma neznani ljudje. Tu navajam samo imena najvažnejših: Anton Aškerc, Simon Gregorčič, Ivan Hribar, Anton Funtek, E. Gangl, Fran Gerbič, Fr. Gestrin, P. Graselli, Fr. Levčec, Fr. Levstik, A. Nerah, Rad. Knaflič, N. Legat, Ks. Meško, Filip Miklavc, Peter Miklavc, dr. Matija Murko, Viktor Parma, dr. Lj. Pivko, Maks Pleteršnik, Anton Trstenjak, Davorin Trstenjak, Ivan Vrhovnik, dr. Ivan Žmavc, dr. Jakob Žmavc. Ta korespondenca podaja obraz svoje dobe in je važen vir za zgodovino vezi med našima narodoma.

Kakor je širil češko knjigo na Slovenskem, tako je skrbel tudi za širjenje slovenske knjige na Češkem. Bil je goreč tajnik ljubljanske »Slovenske Matice«, kateri je na Češkem pridobil mnogo članov, med njimi posebno neka-

tera češka mesta, kakor: Klatovy, Pisek, Plzeň, Jičín, Nový Bydžov, Český Brod, Chrudim, Kraljevi Dvůr n/L., Pardubice, Njemecký Brod, Domažlice, Kladno, Mělník. »Slovenska Matica« je imenovala že l. 1885. Lega v priznanje njegovih zaslug za svojega častnega člana. Tudi češko dijaško društvo »Slavia« je počastilo Lega s častnim članstvom, prav tako slovensko dijaško društvo »Ilirija« v Pragi. Dosegel je to čast skupno s častnim članstvom »Ljubljanskega Sokola« in s častnim meščanstvom mesta Ljubljane l. 1903 ob priliki proslave njegovega 40 letnega dela za československo vzajemnost. Te počastitve, izkazane Legu, najlepše dokazujejo, kako je bil priljubljen in upoštevan med Slovenci. Svojo ljubezen so njegovi hvaležni slovenski prijatelji pokazali tudi po njegovi smrti s tem, da so mu postavili nagrobni spomenik iz zbirke, ki je bila podvzeta na iniciativo njegovega prijatelja in publicista A. Gabrščka.

S svojim požrtvovalnim delom za československo vzajemnost si je zagotovil v zgodovini stikov obeh bratskih narodov odlično mesto. Zato se bomo vedno hvaležno spominjali moža, ki je bil po rodu Čeh, po bivališču pa Slovenec.

(Za J. Č. ligo prevedel dr. J. R.)

¹⁵ AKNM

STIRISTOLETNIKA TISKARSKEGA ZNAKA

V latinščino, italijanščino, francoščino, nemščino, češčino in druge jezike se je splošno sprejel razloček med *u* in *v* šele v 18. stoletju. Razlikovanja med *i* in *j* pa nekateri jeziki (n. pr. italijanščina in latinščina) še danes niso sprejeli. Iz starejše dobe je tale francoska obratnica (phrase Janus), ki se da v obe smeri enako čitati: *L'âme des uns iamais n'use de mal = duša posameznikov nikdar ne rabi zla*. Razliko med *i* in *j* so pri nas uvedli že Krelj, Dalmatin. Bohorič Slovenci smotorej če ne sploh prvi, med najprvimi, ki so ločili med *u* in *v*, *i* in *j*.

V isto dobo spada rojstvo tipografskega znamenja, ki sliši na ime apostrof ali opuščaj. Pri nas so ga pesniki svoje dni mnogo rabili, celo zlorabili. Temu zmajcu je napovedal boj pokojni Josip Stritar. Francoski učenjak Filaret Chasles (reci: šajl. 1837—1873) poroča v svojih »Razpravah o 16. stoletju na Francoskemu, da je neki Florimond l. 1533 svetoval rabo opuščaja v svojem delu »Traité p' orthographe«. O tem Florimondu ne morem najti nobenih podatkov. V tisk pa je uvedel, pravi Henri d' Almeras, lyonski slovníčar Louis Meigret l. 1542. H. s.

E. Urbahn: Sedlarnica

TEHNIČNI OBZORNIK

OBOROŽEVANJE V ETRU

V nevidnem etru, v katerem dominirajo valovi radio oddajnih postaj, se bije med evropskimi državami tiha borba za kilovate, za najmočnejše oddajne postaje, po katerih bi lahko ta ali ona država vsiljevala sosedom svoje mnenje brez prepovedi in kontrole. Vse države nenehoma zvečujejo število in energijo svojih radiofonskih postaj. 232 oddajnih postaj se danes bori za nadvlado v etru in računajo, da bo v naslednjih dveh letih zrastle še 56 novih oddajnikov.

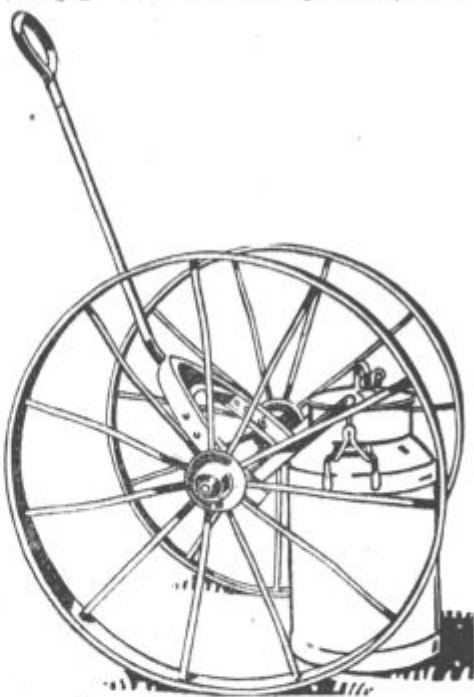
Jesen se je vršila v Lucernu mednarodna konferenca, na kateri so ponovno določili valovne dolžine za posamezne postaje, tako da se bodo po možnosti kar najmanj motile med seboj. Hkrati so se posamezne države sporazumele glede največje energije, ki jo sme imeti kaka postaja. Vse pa kaže, kakor da je bil ta sporazum samo formalen, ker se oboroževanje v etru nadaljuje v nezmanjšanem tempu. V Franciji je minister pošte in telegrafa nedavno odredil, da se zveča energija glavne francoske radiofonske postaje Radio Paris na 150 kw, postaje PIT, ki je v rokah države, pa na 120 kw. Razen tega se bo v državi postopoma zgradilo še 11 radiofonskih postaj z energijo od 60 do 120 kw. Za primer je k temu zanimivo pripomniti, da znaša energija vseh treh oddajnih postaj v naši državi samo 8 kw.

Slično kakor Francija spopolnjujejo tudi vse ostale evropske države sistem svojih postaj. V Moskvi teče n. pr. propagandna postaja z energijo 500 kw. Ta postaja za enkrat v Evropi še nima tekmeca, vse pa kaže, da prav dolgo ne bo ostala osamljena. Ena sama taka postaja potroši na leto več električne energije kakor n. pr. vsa Ljubljana. Vobče je danes Rusija glede oddajnih postaj najmočnejša v Evropi. tnj

PRAKTIČEN VOZIČEK ZA PREVAŽANJE MLEKA

Prenašanje velikih 50 literskih kangel za mleko bodisi iz hleva na voz za prodajo ali pa v mlekarno je težek in neroden posel, zlasti če gre za večje razdalje. Prav lahko se odpomore temu s praktičnim vozičkom, ki si ga lahko vsak kolkčak anreten gospodar sam naredi. Dvoje manjših koles je pri vsakem večjem gospodarstvu lahko dobiti med staro šaro. Na os se z vijaki pritrdi železen okvir, zakrivljen v obliki črke U, kakor kaže slika. Preprosto oje izpopolnjeno voziček, ki v tej obliki prav dobro služi svojemu namenu. Kadar se potisne oče navzgor, pride okvir tako nizko k tlem, da se kanga brez privzdigovanja lahko obesi vanj, nakar se oje potegne spet v vodoravno lego. Tudi slabotni človek si na ta način zlahka nalaga

težke kangle na voziček, ki ima mimo drugega tudi to veliko prednost, da se

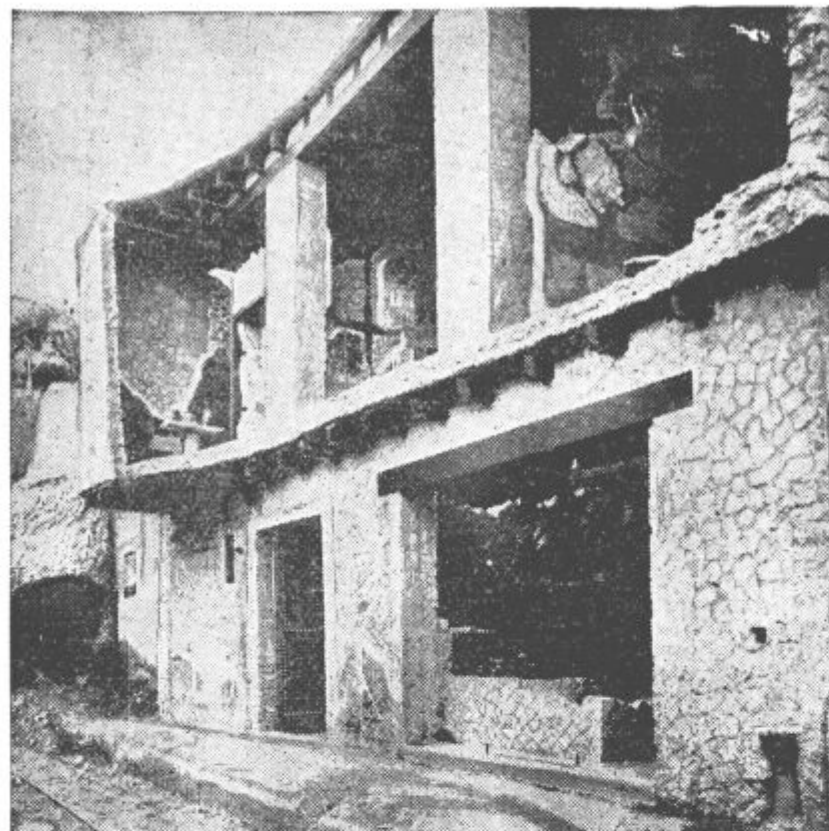
kangia na njem ne more prevrniti in da se zaradi stresanja tudi ne obtolče, kakor pri prevažanju na navadnem vozu. tnj

KEMIČNO ČISTO ŽELEZO

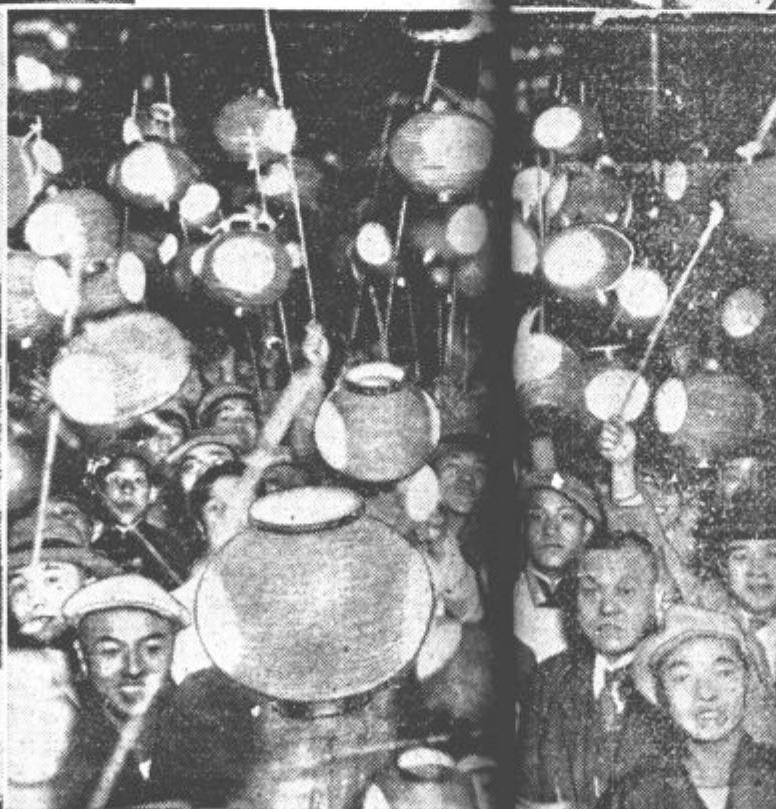
Ako se neka snov zdrobi v prah, se s tem njena površina silno poveča. Nekatere snovi so v tem stanju mnogo bolj sposobne za vsakovrstne kemične reakcije, nekatere pa pokažejo celo popolnoma nova svojstva. Na podlagi tega dognanja se je razvil tudi postopek pridobivanja kemično čistega železa. Z razkrojitvijo železnega pentakarbonila nastane karbonilovo železo v zelo finem prahu. Ako se ta prah segreva na 1000 stopinj C. se zvari v železo, ki je zelo poroznega sestava in se mora še naprej deloma mehanično predelovati. Končni proizvod je zelo mehko, kemično čisto železo, ki se da izvrstno uporabljati v strojogradnji in elektrotehnikah.

KNJIGE V ČSR

Lidové Noviny poročajo, da je lani na Češkoslovaškem izšlo 8189 knjig, od teh 2103 pravnih, političnih in socialnih. Večina odnada na temoplovje čeških je 6829, nemških 926, madžarskih 195, ostalih slovaških pa 96. Nadstite drugih germanskih 30 in v romanskih jezikih 112. Med prevodi prevladujejo angleške, francoske in nemške knjige. (k)

Zgoraj (od leve proti desni): Hiša s trgovino, ki so jo izkopal v Herkulanu (glej Zis str. 644). — Polarni raziskovalec Peter Freuchen iz Danske. — Znameniti iznajditelj Marconi s svojo ženo med kosilom v najodličnejšem restavrantu v Tokiu

Spodaj (od leve proti desni): kolodvor v St. Moritzu, kjer je zimska sezona v polnem razmahu. — Delavci v japonskem industrijskem mestu Osaki pozdravljajo gospodarsko sanacijo. — Prva palestinska zastava na židovskem parniku »Emanuel«, ki je pristal v Southamptonu.

VLOGA SPOMINA V DUŠEVNEM ŽIVLJENJU

VAmeriki so nedavno zabeležili nenavaden bolezenski primer, ki je napravil dosti preslavice tamkajšnjim oblastvom in zdravnikom: Neki Newyorčan je neko dopoldne zapustil svoje stanovanje, da bi poravnal svojo obveznost v znesku 3000 dolarjev. Ni se vrnil in nisoo ga našli vzlic temu, da si je njegova rodbina prizadevala, da bi pomagala oblasti na pravo sled. Slednjič so začeli sumiti, da je postal žrtev roparskega umora in oblast je ustavila nadaljnje iskanje.

Čez nekaj časa so pa listi poročali iz Chicaga, da je neki šofer opazil v tem in tem predmestju v grmovju spečega popolnoma nagega človeka. Šofer je ustavil voz, stopil za grm in zbudil neznanca. Ko se je le-ta dodobra zdramil, je bil ves iz sebe, kako da je nag in se ni mogel spomniti, kaj se je bilo ž njim zgodilo in kako je prav za prav tjakaj prišel. Spravili so ga na stražnico, kjer pa ni mogel povedati, kako mu je ime, niti kje stanuje. Vobče se ni spominjal ničesar, kar se je zgodilo do trenutka, ko ga je zbudil šofer. Bil je izgubljeni Newyorčan, zakaj domači so ga takoj spoznali. Zdaj ga zdravijo v nekem sanatoriju, pa se še zmerom ne more spomniti, zakaj je prišel v Chicago in kako, niti ne, kaj je tam kaj počel in kaj se je že poprej z njim zgodilo. Zdravniki pravijo, da gre za tipičen primer izgube spomina.

Spričo vesti o tako tajinstvenem primeru se človek pač najprvo vpraša: kako neki se je to pripetilo? Ali se je zgodil zločin ali temelji morda vse le na hipnozi ali pa je tako nenadna izguba spomina, taka zamračenost posledica kake možganske bolezni, morbitivna možganske kapi ali pa preobilo zavžitega alkohola?

Naj že bo vzrok kakršenkoli, ljudje si v našem tesnem življenjskem in miselnem krogu ne moremo prav predstavljati, kaj se pravi izgubiti spomina. Človek le redko razmišlja, kaj prav za prav spomin zanj pomeni in vendar se moramo samo spominu zahvaliti, da nam ni treba vsake reči zmerom prnova pričenjati, ampak lahko vsa dognanja, skušnje in vtiske uporabimo kot trdno podlago, na kateri izpopol-

njujemo in razširjamo svojo duševnost. Konec koncev je namreč vsaka misel in vsako dejanje trenutno. Sele spomin strne posamezne elemente v celoto. Sele, ko se človek opira na duševno svojino, ki mu jo čuva spomin, lahko tudi naprej misli, sodi, sklepa, dela, snuje in stremi. Spomin nam počasni kopicji izkušnje in nam omogoča tista doživetja, iz katerih so nastale ob vsaki priliki, obnoviti v zavesti.

Če bi ne imeli spomina, bi bilo naše duševno življenje vrsta brezzveznih sil in dejanj.

Za samozavest, to je za tisto skupino občutenj in predstav, na katerih temelji doživetje samega sebe, je pogoj, da trajno žive in učinkujejo v duši ne samo trenutni, marveč tudi vsi minuli vtiski. Spomin je na ta način osnovni pogoj vsakega višiega duševnega življenja in hkrati seveda tudi podlaga stvariteljske fantazije.

Če opazujemo spomin kot zgolj psihološko delovanje, potem lahko razlikujemo v njem več vrst momentov. Preden človek nekaj »v glavi obdrži« in tisto kasneje lahko reproducira se tistega spominja, si mora dotični dogodek ali misel najprej vtisniti v spomin, zapomniti si jo mora ali z drugimi besedami: mora se je naučiti. Če raziskujemo, kako se nabirajo vtiski z najrazličnejših področij človeškega življenja v našem spominu in če upoštevamo pri tem sodelovanje posameznih čutov, potem se nam ves kompleks pojavov razdeli v več strogo ločenih oblik, kojih bistvo si hočemo raziasniti na nekaterih primerih.

Nekdo si to ali ono reč vtisne v spomin na podlagi »pisane slike« in potem pri reprodukciji zmerom v duhu »čita« dotično sliko, ki mu ostane pred duševnimi očmi. V tem primeru govorimo o optičnem ali vizuelnem zapomnjenju. Nekdo drugi reproducira n. pr. besede tujega jezika po zvočni sliki dotičnih besed, ki mu tiči v ušesih. V tem primeru gre za akustično zapomnjenje. Tretji spet potrebuje za reprodukcijo kake pesmi ali vrste števil, zlasti pa za reprodukcijo melodije samo začetek, na podlagi katerega lahko nato popolnoma mehanično, brez nadaljnjih pripomočkov »zdrdra« celo

reč do konca. V tem primeru govorimo o motoričnem zapomnjenju, ki temelji na izgovorni ali ritmični podlagi.

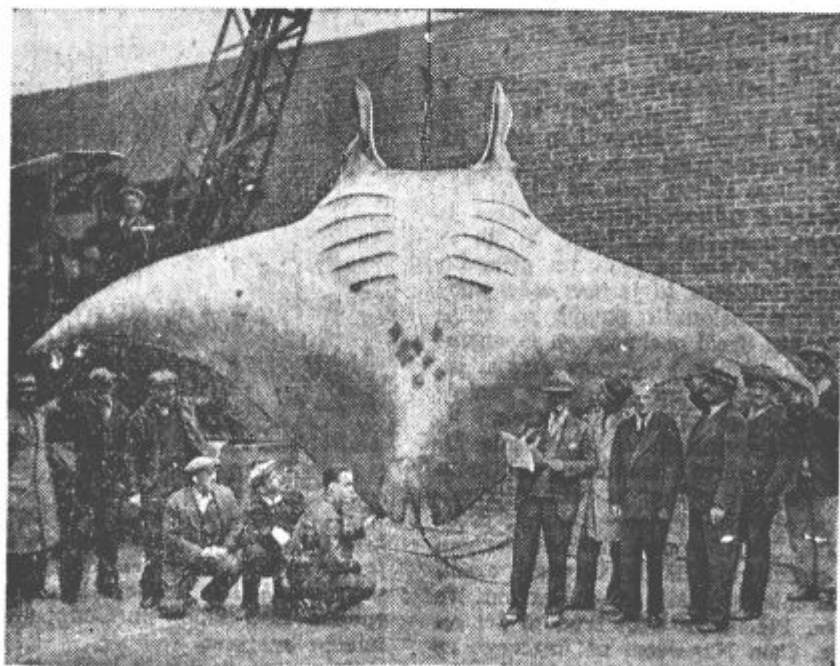
Ni dvoma, da navedeni osnovni tipi zapomnjenja dejanski obstojajo. Tako si tudi lahko razlagamo, da se nekdo lahko uči samo če glasno čita, nič si pa ne zapomni, če tisto reč samo tiho ali polglasno bere, da si nekdo drugi lahko zapomni kakšno besedo samo, če jo je videl napisano, ne pa če jo je samo slišal. Pri večini ljudi pa mehantižem, po katerem si to ali ono reč zapomnijo, ni tako strogo izoblikovan v posamezne tipične vrste, marveč se le-te prelivajo druga v drugo in izpopolnjujejo med seboj. Dostikrat se spomin opira na različne vrste, kadar gre za vtiske z različnih področij udejstvovanja.

Poznamo ljudi, ki imajo dober spomin in spet druge s slabim spominom in često nam ta definicija služi tudi za ocenjevanje intelekta dotičnega človeka. V resnici pa dober spomin nikakor ni zmerom znak izvrstnih duševnih sposobnosti, zakaj opazovanja kažejo, da sta dober spomin in samostojno duševno delo le prepogosto v obrat-

nem razmerju drug do drugega. Resnično vrednost, da je človek v stanu spoznavati in soditi, ima zgolj tako zvani logični spomin, ki shrani vse predstave in misli v stvarno urejeni zvezi in jih tako tudi reproducira. Tega pa ne moremo trditi o mehantižnem spominu, ki ume vse predstave in misli ponoviti zgolj po vnanjih podobah in zvezah.

Strogo gledano je morda vobče napačno kar na splošno govoriti, da ima nekdo dober, nekdo drugi pa slab spomin. Po navadi je tako, da se izvrstni spomin kakega človeka odlikuje samo na nekem omejenem področju, dočim se drugod ne izkaže niti povprečnega.

Zgodovina nam pripoveduje o različnih ljudeh, ki lahko veljajo za tipične primere specialnega spomina. Tako n. pr. je imel v stari Grčiji Temistokles v glavi imena 20.000 atenskih meščanov. O učenjaku Scaligerju pripovedujejo, da se je vsega Homerja naučil na pamet v treh tednih. Slavni filozof in matematik Leibniz je znal deklarirati celo Encido, Holanec Hugo Grotius, »oče narodnega prava«, pa je znal na izust cel Corpus iuris. V to

PRIRODNA ČUDESA

Velikanska hrustačnica, ujeta na debelem morju pred ameriškim pristaniščem. — Med hrustačnice spadajo somi, skati ali raže, kamenice. Da so ubili to morsko pošast — nekaj milj od Deala (New Jersey) — je bilo treba 22 krat ustreliti

vrsto spadajo tudi jezikovni geniji, med katerimi so mnogi popolnoma obvladali po nekaj desetletjih tujih jezikov.

Slične nenavadne spominske sposobnosti temelje po eni strani na močni sposobnosti za logično združevanje posameznih činiteljev, na drugi strani pa na neklih določenih pripomočkih, ki jih vsi poznamo pod imenom mnemotehnika. S tem je mišljeno ustvarjenje medsebojnih zvez in zavisnosti med stvarmi, kar imenuje Kant »ingeniozno memoriranje«. Med pripomočkom in predstavo, ki jo nanj navežemo, v večini primerov ni nobene stvarne zveze.

Z uporabo mnemotehničnih pripomočkov se da spomin dejanski vpreči v naloge, ki jim sam po sebi ne bi bil dorastel, vendar pa tudi tukaj ni nikakih obče veljavnih pravil. Slednjič ne smemo nikoli pozabiti raznih prirodih elementov spomina. Tako je n. pr. spomin odvisen v vsakem primeru od starosti, od spola, od individualnosti, zdravstvenega stanja, od interesa in slednjič tudi od zmožnosti pojmovanja dotičnega človeka. Odvisen pa je končno tudi od jakosti vtiska in od njega zavisnosti do drugih, močno pa tudi od tega, kolikokrat se ponavlja.

(Po dr. P. Stiehlu)

PRVI NE DOSEŽEJO CILJA

Start in cilj ne ležita daleč narazen samo v sportnih arenah marveč tudi na vsakdanji življenjski poti. Vmes nekje je skrita usoda, ki nam nalik neljubemu gostu zastavi pot, kadar se je najmanj nadejamo. Ni vsak človek, vsak tekmovalec dovolj močan, da bi odrinil zapreko. Mnogi omagajo in se zagrenjeni ustavijo včasih daleč od cilja, včasih tudi tik pred njim.

Zlasti žalostna se kaže ta resnica v življenju mnogih izumiteljev, ki so se z dobrimi idejami odpravili v svet, pa jim ni bilo dano užiti sadu svojega dela. Prvi so bili na startu, toda na cilj so prišli drugi z njihovo pomočjo. Včasih je bilo samo nesrečno naključje, ki jih je vrglo s tira. Tako se je n. pr. pripetilo Williamu Bullocku, ki je prvi začel uporabljati pri tiskalnih strojih na valje naviti papir. Sredi poskusov ga je zagrabil gonilni jermen njegovega stroja, da se je ubil, preden mu je njegov genialni izum prinesel najmanjši dobiček.

V drugih primerih so prekrizale izumiteljem načrte tragična naključja usode. Posebno očiten je primer izumitelja prvega porabnega optičnega brzojava Claudea Chappea. Že med francosko revolucijo 1794 je Chappe uredil prvo brzojavno linijo med Parizom in Lilleom. Plačila za svoj trud ni žel nikakega. Celo Napoleon, na katerega se je kasneje obrnil za pomoč, se ni zmedel zanj, dasi bi moral biti prav on v prvi vrsti hvaležen Chappeu za novo občilno napravo, ki se je v vojnah sijajno obnesla. Razočaran nad krivičnostjo svojega vladarja je šel genialni izumi-

CLAUDE CHAPPE

telj prostovoljno v smrt. Njegov telegraf pa je igral važno vlogo še do srede preteklega stoletja. Vsi važnejši centri zapadne in dela srednje Evrope so bili spojeni med seboj po Chappeovem optičnem brzojavu.

Smola se je držala tudi vzporednega izumitelja telefona Filipa Reisa. Ves denar, ki si ga je prislužil z učiteljevanjem, je vložil v poskuse, da bi s pomočjo električnega toka prenašal glasove, pa ni nikjer našel razumevanja za

svoje ideje. Prehitel ga je praktični Američan Bell, Reis pa je zagrenjen umrl star komaj 40 let. Na smrtni postelji je dejal: »Ko bi mogel zapustiti svoje znanje svojim otrokom, potem bi

CESTNA LOKOMOTIVA
RIH. TREVITHICKA

bili za zmerom preskrbljeni.« Reisovi telefonski aparati so bili sicer delo okornih nemških možganov, ali za silo je bilo mogoče z njimi prenašati posamezne enostavne glasove. Bell je sestavil svoj telefon na popolnoma drugačni, neprijetno elegantnejši osnovi, ki ni imela ničesar sorodnega z Reisovimi aparati. V tej obliki šele si je telefon zavojeval svet, in tragično je, da objektivna zgo-

FILIP REIS

dovina Reisu niti prvenstva na izumu telefona ne more priznati.

Nič večje sreče ni imel s svojimi idejami Pierre Ravel, ki je 1868 konstruiral nekakšno motorno vozilo, ki ga je gnala eksplozijska sila mešanice petrolejevega plina in zraka. Komaj je bil voz pripravljen za prvo poskusno vožnjo, je izbruhnila vojna med Francijo in Nemčijo in ker je bil voz spravljen v neki lopki pod pariškimi utrbami, lastnik ves čas obleganja Pariza ni mogel do njega. Ko se je vojna končala, Ravel ni več našel voza, kjer ga je bil pustil

JOZEF MADERSPERGER

in vse prošnje na francosko vlado, da bi mu vrnila dragoceno lastnino, so ostale zaman, ker je za vozom izginila vsaka sled. Ravel ni imel poguma, da bi se še enkrat od kraja lotil svojega dela. Prvi avtomobil pa morda še zdaj počiva strt nekje pod ruševinami starih pariških utrb.

Popolnoma obubožan je umrl ustanovitelj moderne sladkorne industrije Franc Karl Achard. Ta mož je odkril postopek izdelovanja kristaliziranega sladkorja iz sladkorne pese. — Kemik Nicolas Leblanc, izumitelj prvega načina izdelovanja umetne sode, je imel smolo, da je začel svoje genialne ideje spravljeni v javnost baš za časa francoske revolucije. Karkoli je Leblanc začel in kamorkoli se je obrnil za pomoč, da bi mogel svetu praktično dokazati dra-

gocenost svojega izuma, vse in povsod mu je izpodletelo. Duševno in telesno strt si je slednjič z revolverjem končal življenje. Tragičnega konca tega genialnega moža so bila kriva takratna revolucionarna oblastva, katerih glavni ohranjevalni instrument giljotina se, kakor znano, niti pred genialnostjo Lavoisierja ni ustavila.

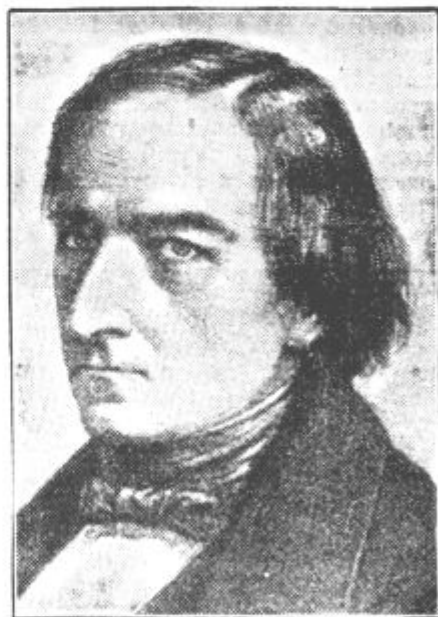
VILJEM BAUER

Siromašen in zapuščen je umrl 1833 Rihard Trevithick. Sodobniki so ga smatrali za prismuknjenca in fantasta, ker je hotel voziti brez konj. Trevithick je bil eden prvih, ki je poskušal graditi vozila na parni pogon. Nekateri parni vozovi za vožnjo po cesti so se mu za tiste čase prav dobro posrečili. Toda ljudje so imeli neznanski strah pred njegovimi puhajočimi nestvori, s katerimi je drevil po cestah in celo sam izumitelj parnega stroja James Watt se je izrazil, da bi bilo treba Trevithicka obesiti, ker spravlja občinstvo v nevarnost. Poskušalo se je doseči, da bi parlament prepevedal »vozeče parne kotle«. Trevithick je navzlic vsem nasprotovanjem fanatično delal naprej, dokler v borbi proti vsem ni podlegel. Pokopali so ga dolгови. Svoja poslednja leta je preživel kot siromak.

Nič bolj ni bila usoda naklonjena Jožefu Maderspergerju, nemu izmed iz-

umiteljev šivalnega stroja. Celih 25 let si je prizadeval, da bi svojemu modelu šivalnega stroja pripomogel do veljave, pa se mu ni posrečilo. Morda so bile na njegovem stroju pogrešene samo malenkosti, ali bilo je dovolj, da njegov stroj še ni mogel premagati ročne igle.

Med izumitelje, ki so se rodili pod nesrečno zvezdo, spada tudi izumitelj prve podmornice Viljem Bauer. Vse življenje tega podjetnega moža je bila ena sama borba z oblastvi in dolžniki. Skoraj vsem evropskim državam je ponudil svoj izum, pa so ga povsod odklonili in njegova podmornica je večkrat postala žrtev sabotažnih dejanj. Žilavost, s katero je Bauer zasledoval svoje smotre, ima le redke primere v zgodovini. Poleg podmornice je izumil Bauer tudi še priprave za dviganje potopljenih ladij, ki so se izvrstno obnesle. Navzlic delnim uspehom je umrl Bauer v velikem siromaštvu.

JOS. RESSEL

Zalostna usoda izumitelja ladijskega vijaka Jožefa Ressela, ki je našel svoj mir na ljubljanskem pokopališču sv. Krištofa, je splošno znana. Ko je bil po dolgotrajnih poskusih 1829 tako daleč, da je prvo skromno ladjico opremil z vijakom, mu je oblast nadaljnje delo prepovedala, češ da je prenevarno. Nerazumljivi časi!

Pred nekaj meseci se je v New Yorku zastrupil s svetilnim plinom berač Al-

bert Schwarz. Ta berač je bil izumitelj jopliča, ki varuje pred revolverskimi in puškinih krogli ter izumitelj brzo-strelne pištole, ki jo uporablja policija v mnogih državah. Buick, konstruktor prvega šestcilindrskega avtomobila se je pri svojem izumiteljskem delu denarno tako izčrpal, da bi moral na stara leta v ubožnico, če se ga ne bi v skrajni stiski usmilil Ford. Izumitelj metode za vulkaniziranje kavčuka Goodyear je ob

svoji smrti zapustil 200.000 dolarjev dolga, na njegovih patentih pa je zrastle industrija, ki služi milijarde.

Navedli smo le nekaj primerov iz dolgega seznama genialnih brodolomcev. Skoraj vsak izumitelj je propadel, ki si je nabral samo tehniškega znanja, pa ni prinesel s seboj na svet potrebne mere kramarskega duha, da bi si z reklamo in zvijačami pridobil priznanje. C. C.

NOSOROG IZUMIRA

V nekem angleškem časopisu se zavzema W. P. Pycraft za stroge zaščitne ukrepe v prilog velike divjadi, ki ji preti popoln pogin, zlasti pa v prilog nosorogu.

Različni so vzroki, ki vodijo človeka v njegovem neusmiljenem boju proti zadnjim zastopnikom velikih divjih živali v »svobodni« naravi. Slona lovi zaradi njegovih dragocenih okel, nosoroga, da obvaruje svoje nasade. Ljubitelji senzacionalnega lova uničujejo vseprek brez pravega smotra in brez pameti, iz same strasti. Varstvo nasadov je često samo izgovor, da se zakrije kakšen drug, manj hvale vreden razlog.

Resnica je, da neke vrste divjadi, zlasti nosorog, ne dajejo nobene prave koristi in da povzročajo v resnici vso škodo, ki jim jo človek očita. Slona lahko udomačiš in bo človeku odteljal škodo, ki jo delajo črede divjih slonov. Te so potrebne kot rezerva, iz katere izvirajo nove udomačene živali. Po drugi strani ni nobenega upanja, da bi bilo mogoče udomačiti tako bedasto žival, kakršen je nosorog. Njegova ohranitev je potrebna samo z znanstvenega stališča in zadostovalo bi, da bi mu odkazali posebne rezervacije, v katerih bi ga nihče ne smel loviti in v katerih bi se lahko mirno množil. Če mu pa ne damo te zaščite, tedaj ne bo trajalo dolgo, ko bomo čitali o smrti zadnjega nosoroga na zemlji. Več pavnst nosoroga je že izumrlo in so nani ohranjene samo še v obliki okostij, zelo redka so že ozemlja v Afriki, Aziji in Malajski, v katerih žive ostanki drugih vrst.

Te vrste so prav za prav samo tri: afriški nosorog, največji med vsemi, javanski, ki je najmanjši in obenem najbližji izumrtju, ter indski, ki je po velikosti nekako v sredi med obema in najštevilnejši, a navzlic zaščitnim zakonom naglo

izumira. Če bi hoteli te tri vrste ohraniti, bi morali izdati še veliko strožje zakone in učinkovitejše zaščitne ukrepe. Saj ni potrebno, da bi jih ohranili v neštetihi eksemplarjih, ker je res, da človeškim nasadom niso prijetni sosedi, toda v interesu znanosti bi bilo, da bi jih ne pustili izumreti.

Nosorog je zastopnik ene najstarejših in nekoč najbolj razširjenih vrst sesalcev na zemlji. V Ameriki je izumrl, še preden je stopil človek na zemljo, kolikor je mogla znanost dognati, toda v Evropi se je ohranil še dolgo po tem in je obljudoval najrazličnejše klimate. Njegove ostanke so našli celo v notranjosti polarnega kroga. Ti arktični nosorogi so bili odeti z gostim, trdim kožuhom, znamenje, da so res živeli v ledovju in snegu. Njih okostja so našli med drugim tudi v angleškem pleistocenu in sicer v ozemlju, kjer se dviga današnji London. Človek iz kamene dobe ga je lovil s takšno vnemo, da ga je bržkone iztrebil v mrzlih in zmer-nih podnebjih.

Ozemlje afriškega nosoroga je danes še dovolj prostrano, a se hitro oži.

Azijski nosorog se omejuje danes na Nepal, Asam in Siam.

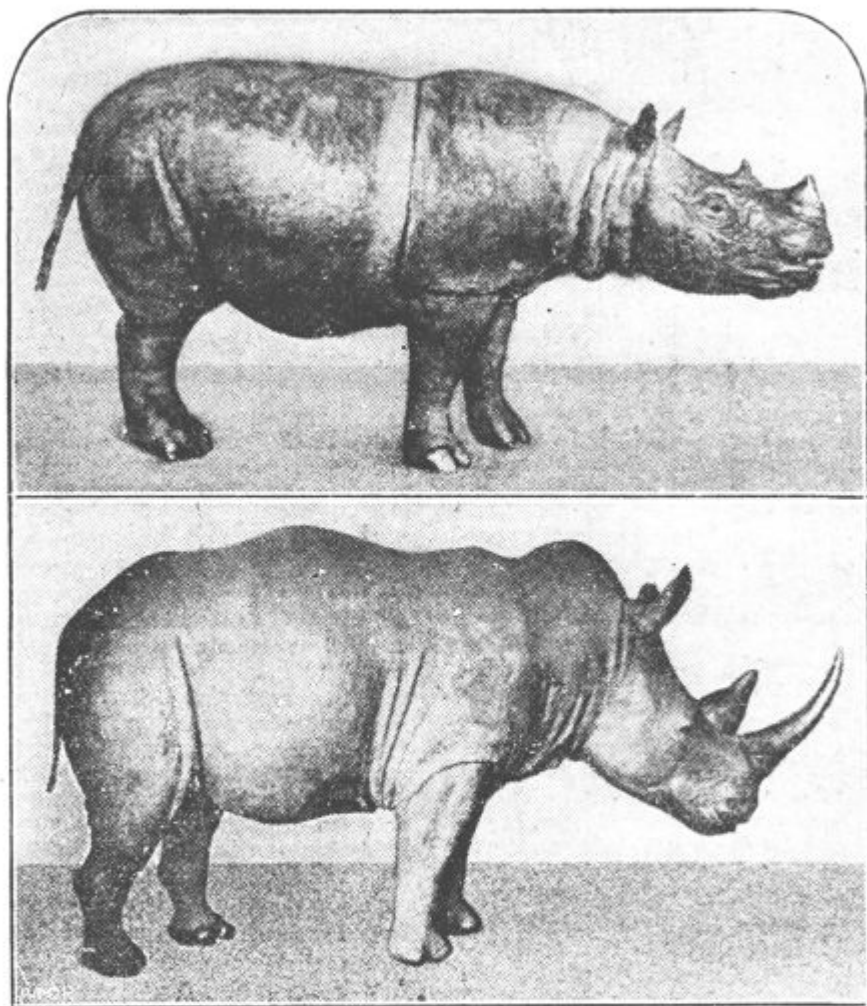
Kar se tiče javanskega nosoroga, ga danes skoraj ni najti več. Prej je bil razširjen po vsej Malajski, s Sumatre, kjer je živela najmanjša pavnst, je že popolnoma izginil, morda ga je še nekoliko eksemplarjev na Borneu.

Afriški nosorog je živel nekoč od Sahare do rta Dobre nade. Lovci, ki bi ga hoteli danes srečati, bi se morali potruditi na obrežja Tanganjike, v Kenjo in severno Ugando. Pred nekoliko leti je bila na ozemlju kakšnih 1600 kv. milj v Kenji še čreda z nekoliko tisoč glavami. Na tem ozemlju ne najdeš danes niti enega nosoroga več — iztrebila ga je

neusmiljena lovska strast skoraj popolnoma, ostanek je pobegnil v mirnejše kraje.

Ti nosorogi so spadali med črne. Kar se tiče belega nosoroga, največje pavrste, ki je živela nekoč na širokem zemeljskem

pasu med Sudanom in Kapsko deželo, je ostala čreda kakšnih 25 do 30 živali v deželi Culov, večja čreda na severu Alberta jezera in še ena v Sudanu. Če hočejo ohraniti tega kolosa med sesalci, tedaj je že skrajni čas... (kk)

Zgoraj: Nosorog s Sumatre, ki se je ohranil le še v majhnem številu eksemplarjev. Predstavlja najmanjšo vrsto nosoroga in edino, ki si je ohranila nekakšen kožuh. Spodaj: Beli nosorog iz Afrike, največji med vsemi. Danes živi le še nekoliko čred tega velikana, ki so raztresene po vsej celini od Sudana do Rta dobre nade

STATISTIKA

Iz statistike proizvodnje nemških tovarnih čevljev se da razbrati, da se udeležuje v raznih panogah sporta mnogo več moških kakor žensk. Od 2.2 milijona parov raznovrstnih usnjenih sportnih čevljev je bilo

izdelanih 1.6 milijonov parov za moške in dečke, a le 260.000 parov za ženske in deklice. Ostalih 340.000 parov odpade na otroke. Istočasno je bilo izdelanih 12.6 milijonov parov telovadnih čevljev, iz česar bi se dalo sklepati, da se telovadba vobče bolj goji kakor sport.

BAJKA O METUZALEMOVI STAROSTI

Nova kritična proučevanja in raziskavanja o najvišji možni starosti človeka so dala presenetljive rezultate in za vselej zavrnila vesti o Metuzalemovih starostih posameznih ljudi v kraljestvo bajk. Nedvomno je dognano, da doslej na svetu še ni bilo človeka, ki bi bil star več nego 110 let. Res da sv. pismo pripoveduje o imenovanem očaku, ki je doživel baje 969 let in je moderna znanost ugotovila, da je poročilo popolnoma resnično toliko, da gre v tem primeru le za mesece. V Metuzalemovi dobi je židovsko štetje časa temeljilo na luninih izpremembah in ako očkovo starost delimo s številom mesecev v letu, dobimo gotovo lepo starost dobrih 80 let. Ta starost je bila bržčas v davnini zelo neobičajna, ker so bile življenjske prilike — vojne, razbojništva, kužne bolezni — take, da je le redko kdo ušel vsem tem nevarnostim in živel globoko preko svoje najboljše moške dobe.

Očaku Metuzalemu se je to posrečilo in ker so mu šteli lunina leta kot sončna leta, je postal patron vseh dolgoživih starcev, prekrositi pa ga seveda ni mogel nihče. Bilo je pač na dlani sklepanje, da bi tudi v naši dobi posamezniki lahko dosegli 150 let, ako so v svetopisemskih časih doživeli nekateri očaki igraje to število let, sam patron Metuzalem pa je do malega živel skoro deset vekov.

Brez kritike in brez poskusa ugotoviti resnično starost posameznih starcev, o ka-

terih je njihova okolica trdila, da so »stari ko zemlja«, so različni kronisti, željni senzacije, prevzemali sporočena jim števila let in gotovo tudi sami dodajali po par desetletij, da so izzvali večje začudenje čitate-ljev. Tako so taki izmišljeni starci postali že redna prikazen vseh poznejših piscev in so skoroda že prišli v pregovor.

Naj navedemo nekoliko najznamenitejših dolgoživcev: Med temi je najznamenitejši Anglež Tomaž Parr, ki je baje dosegel 152 let. Zelo često se omenja tudi Anglež Miguel Weeks, ki so mu prisodili celo 180 let. Ker pa se je poročevalcu samemu zdelo močno neverjetno, je utemeljil to visoko starost s čisto posebnim načinom življenja, ki se ga je držal Weeks. Jedel je samo po enkrat na dan, gorkih jedil se ni dotaknil, dva dni v mesecu pa je imel popoln post. Kronist je bil prepričan, da je s tem dovolj objasnil zagonetko velikanske Weeksove starosti. Nadaljnji v spisku starcev je holandski mornar Jakob Drahemberg, ki je bil kot 120 letnik zapleten v neke zelo nečedne ljubezenske zadeve in je svoje pustolovsko življenje končal šele v svojem 145 letu. Ruska perica Irina Rudikova je baje živela 148 let, češka kmetica Marija Jezourek je v svojem stotem letu baje še z lahkoto opravljala vsa poljska dela in je živela še šestnajst let po svojem stotem rojstnem dnevu. Francoz Jean Mazart je doživel 117 let in je bil v tem času desetkrat oženjen, tako da je imel vsega skupaj okoli 100 otrok. Ker pa je znano, da žen-

ZDRAVLJENJE V MRAZU

Terasa za ležanje na strehi hotela Schneeferner na Zugspitzli

ske povprečno dalje žive nego moški, zaključuje to vrsto Francozinja Marie Prion, ki s svojimi 185 leti nima tekmeca med ljudmi.

Vse te primere nam navajajo kronike poznega srednjega veka in zgodnje nove dobe. Na žalost pa moramo vsem tem vestem obesiti velik vprašaj. Novejši raziskovalci — morda jih je pri tem vodila zavist, morda pa tudi samo želja po nesporni ugotovitvi skrajnih meja človeškega življenja — pa so razdrili te legende in postavili mejo 110 let, preko katere po dosedanjih izkustvih človek ne more raztegniti svojega romanja po zemlji. Zato so pridni raziskovalci šli in prebrskali vse mogoče arhive, cerkvene matice in slične zapiske, da bi dognali, koliko so bili prav za prav stari taki sto petdeset in stošestdesetletniki.

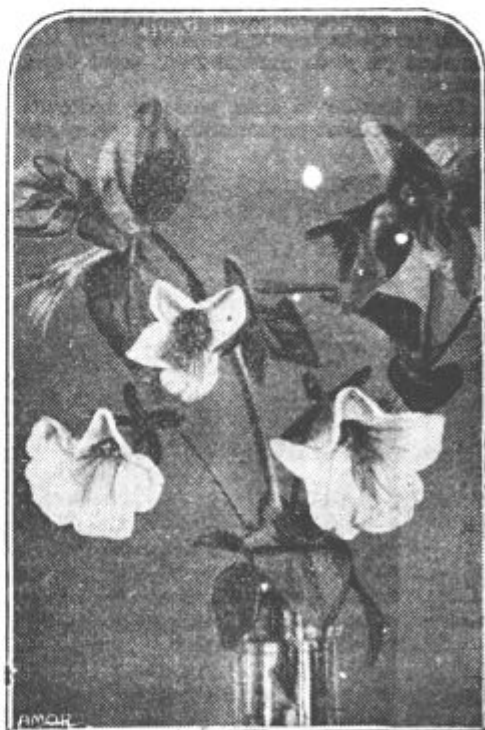
Rezultat tega preiskovanja je bil porazen. Nihče izmed naštetih ni doživel več nego 110 let, kar je vsekako lepa starost. Celo čudežni starec Tomaž Parr, ki je veljal kot nesporno ugotovljeni primer naj-

višje starosti, je izgubil svoj čudežni nimbus. Po dokumentih je namreč dognano, da ne more biti govora o 152 letih, marveč kvečjemu o 102 ali 103 letih, tedaj za celih 50 let manj, nego je znala o njem poročati legenda. Moža je sicer ob smrti obduciral znameniti zdravnik Harvey, ki je odkril tajno krvnega obtoka, toda z pisnik o sekciji je bil objavljen šele 34 let po Parrovi smrti. Bajka pripoveduje tudi, da so tudi Parrovi potomci, otroci in vnuki, podedovali lastnost svojega prednika in živeli preko sto let. Izkazalo pa se je pri podrobni raziskavi, da vrli 152 letnik sploh ni imel otrok, ki bi jim bil zapustil ta dragoceni dar dolgega življenja. Na sličen način so razpršene tudi legende o ostalih primerih visoke starosti. Vsi so se izkazali kot pretiravanja. Pač so naštetih čakali preko sto pomladi, toda najstarejši med njimi je doživel 104 leta, do 110 let pa se ni nikomur posrečilo odločiti smrti. Po vsej verjetnosti morda tudi nikomur ne bo dana ta možnost kljub Steinachu in Voronovu. □ K.

KROMPIRJU NA POMOČ!

V nekem zapadnem švicarskem kantonu lahko vidiš v vsaki vasi na uradni deski (ali na oglaševalnem stebru kakor pravijo tamkaj) nabit lepak, čigar vsebina je še najbolj podobna izvlečku iz učene entomološke razprave. Je to podroben opis s slikami »koloradske živali«. Švicarji so namreč angleško besedo »beetle«, ki pomeni hrošča, nerodno prevedli v »bête«, kar pomeni v francoščini žival in tako je nastala iz koloradskega hrošča koloradska žival, kar pa je konec koncev še bolj točen izraz, ker je hrošč prav za prav mil izraz za nevarno žuželko, ki grozi uničiti vse krompirjeve nasade po svetu. Na koncu opisa je še pripomba, da je treba pojav te živali, ki so jo zanesli v Evropo iz Amerike, nemudoma naznaniti oblastvom, ker pomeni vsako zanemarjanje v tem pogledu resno nevarnost, da izgubimo naše najvsakdanjše živilo.

Poziv k previdnosti ni pretiran. Če se spomnimo kako silno opustošenje je povzročila trtna uš filoksera v naših vinogradih, kako ogromne vrednosti je uničila po vsej Evropi, moramo samo odobravati ravnanje švicarskih poljedelcev, ki so že zdaj začeli opozarjati na veliko nevarnost, ko je koloradski hrošč — njegovo znanstveno ime je doryphora — še daleč od njihovih meja. Ne gre samo za nevarnost, da nevarna žuželka polagoma uniči krompirjeve nasade, ker se to ne more tako naglo zgoditi, marveč gre tudi za škodo, ki bi jo utegnile utrpeti tiste države, ki izvažajo dosti krompirja, ker je jasno, da

Vršiček petunije v cvetju

se bodo krompirja iz okuženih krajev povsod branili.

Kar se tiče zatiranja kalifornijskega hrošča, je treba priznati, da smo nasproti njemu danes še prav tako brez moči kakor pred leti. Vsa kemična sredstva, ki so jih preizkusili, so se izkazala neprimerna in napravijo več škode kakor pa koristi. Agronomi so poklicali na pomoč tudi že razne vrste ptic, med njimi prepelice, toda brez pravega uspeha. Prepelice so v kletkah delj časa krmili s samimi kalifornijskimi hrošči in pokazalo se je, da so ptice naravnost požrešne nanje. Nihče pa ne more jamčiti, da bodo te koristne lastnosti ohranile tudi v svobodi, ko si bodo hrano lahko po mii volji izbirale. In razen tega bi bilo treba za uspešno zatiranje hrošča zaploditi na milijone prepelic, ki bi postale v primeru, da bi dornifore enkrat zatrlle same velkanska nadloga. Zrastel bi problem, kako zmanjšati število prepelic po opravljenem delu? Ko bi zmanjkalo hroščev, bi se milijoni prepelic lotili polja in škoda bi bila nemara še večja kakor poprej.

Kemija se je lotila kalifornijskega hrošča s svinčnim arzenatom, toda že prvi poskusi so pokazali, da je to sredstvo dvo-

rezni nož, bolj poguben kakor pa koristen. Res je ta strup unčeval dornophoro, ali poleg tega je od njega poginilo tudi mnogo ptic in drugih živali, ki bi nemara same zatrlle več golazni kakor svinčeni arzenat.

Zdaj poročajo, da se je čisto slučajno našlo učinkovito sredstvo za zatiranje kalifornijskega hrošča. Nekaj kaplan Cales iz okolice Rochefort sur Mere je opazil, da se v krompirjevih nasadih, med katere se je slučajno zasejalo nekaj petunije, loteva dornophora samo te rastline. Petunija kalifornijskemu hrošču tako diši, da ne gre na krompir, dokler je še kaj te rastline na njivi. Cales pa poroča o še večjem čudu; da namreč hrošči, ki žro nekaj časa listje petunije, slednjič tudi poginejo, da je torej ta ambrozija zanje hkrati tudi strup.

Ako je kaplan Cales res prav opazoval, bo pokazala najbližja bodočnost. V primeru, da se bo petunija, ta skromna rastlina iz rodu solanacej, ki jo poznamo pri nas samo kot okrasno rastlino, res izkazala dovolj močno nasprotnico kalifornijskega hrošča, potem se bo njeno seme po pravici samo z zlatom lahko kupovalo.

J. nj

ČLOVEK IN DOM

GOSTOLJUBNOST IN DRUŽABNOST

Gostoljubnost je čudovita beseda globljeja pomena. Gostoljubje je obenem človekoljubje. Kdo je gostoljuben? Morda oni, ki od časa do časa povabi k sebi ob določenem času znance in prijatelje na pojedino? »Danes imamo gostel« To nomeni v najčesejših primerih od pripravljavanja razburjeno, razgreto, izmučeno, nervozno in razdraženo gospodinja, ki se niti ob uri prihoda gostov še ne more umiriti, kar na vso družbo neugodno vpliva. Kljub resnemu trudu, da bi se gostje dobro počutili, je to redkokdaj doseženo. Ne, to z gostoljubjem ni v zvezi.

Gostoljubni so bili že stari Slovani in so danes v pravem pomenu besede gostoljubni še tudi preprosti ljudje. Gostoljuben je človek, ki ob vsakem času odpre svoje duri bližnjemu, ne da bi mu bilo treba vsakikrat bog ve s čim in kako postreči. Gost mora priti v tvojo hišo kakor domov. Vabila na pojedino, s katerim odključujemo od časa do časa svoje znance in prijatelje, še ne dokazujejo, da smo gostoljubni, ako jih sicer, kadar pride kdo teh znancev ali prijateljev nepozvan ali nepričakovano v našo hišo, odpravimo po služničadi od hiše češ, da ni nikogar doma. Le kdor sme pogledati vsak trenutek v naše dejanje in nehanje v našem domu in smo z njim neprisljieno in nekonvencionalno prijazni in vljudni, ta lahko reče, da smo zani gostoljubni. Komur pa vsiljivo izkazujemo svojo navidezno-prijaznost

in gostoljubnost, ta se nam bo, če je rahlo-čuten, v bodoče izognil, ker bi mu nemara bolj prijalo naše odkritosrčno vsakdanje lice, kakor konvencionalen smehljaj okrog naših ustnic in laskave besede, ki so največkrat neiskrene.

Kako kratko in lepo pravi pesnik: »Kdor te studira, ko ti odpira, tam odpotuj!«

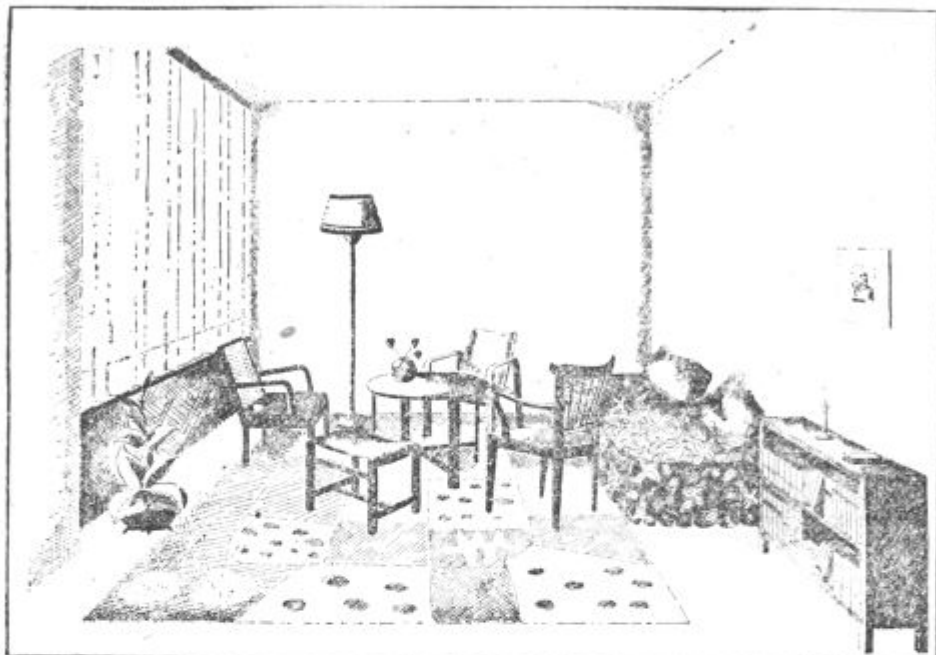
Seveda prenese obisk vsakogar in vsak čas le tak človek ki je odprta knjiga, odkrit in nima ničesar nikomur prikrivati, in se ne plaši kritike. Nerodno je stopiti v stanovanje prijateljice, če imaš občutek, da se je ob tvojem trkanju ali zvonjenju nekaj zganilo ob oknu, nato te puste dolgo časa čakati pred vrati in končno, ko nameravaš že oditi, se ti vrata odpro in te sprejmejo z zadrego v besedah in s slabo prikrito nejevoljo na licu. Še bolj nerodno pa je, če ti zvoniš ali trkaš in čutiš, da se je za zaprtimi durmi nekaj zganilo, a ti nihče ne odpre. Rdečica sramu te oblije za onega, ki to zagrēši.

V družabnosti je mnogo neiskrenosti. Malodane vsak človek ima nekaj v svojem bistvu. Česar ne bi hotel za nobeno ceno nikomur izdati. Gost ima neprijeten občutek, ako se pred njim pretvarjamo, ga varamo in skušamo o sebi napraviti napačen vtis. Baš zato se bojimo nenadnega, nepričakovanega obiska, ker se bojimo, da bi nas kdo zalotil takšne, kakršni smo v resnici. Kdor pa ima sebe v oblasti in nima ničesar prikrivati, ne bo nikoli v zadregi, pa naj stopi v njegovo hišo kdorkoli in

kadarkoli. Izmikanje pred obiskom z raznimi izgovori, kadar ga ne pričakujemo, je najslabše izpričevalo, ki si ga inoremo dati sami o sebi. Današnji ljudje smo v družabnem oziru precej rezervirani, da ne rečem izbirčni. Branimo se širokega poznan-

teljstva je malo ali nič.

Gostoljubje ni pojedina, h kateri povabiš izvoljence ob določenem dnevu in času. Gostoljubje je, ako odpreš vrata nepozvanemu prijatelju vsak trenutek, mu pomagaš z dobrim svetom, ako se zateče k tebi,

Prijazna sprejemnica

stva, naša prijateljstva so konvencionalna, često koristolovska. S tem se radi družimo, ker nas vežejo materialne koristi, z onim, ker je vplivna osebnost in nas lahko kdaj protežira, s tretjim nas ne veže drugega, kakor njegov avtomobil, s četrtnim lovišče ali stalno omizje, itd. Pravega, nesebičnega, k žrtvam pripravljenega prija-

mu v bridkosti in žalosti odpreš svoje srce, strpljivo prenašaš njegove slabosti in se ne spodtikaš ob njegove napake ter nepriljubljeno občuješ z njim. Seveda je to mogoče le med enako čutečimi in enako mislečimi ljudmi. Izkoriščanje naše iskrenosti bi ne bilo nič manj žaljivo za nas kakor navedeni primeri. —u

BLISKAVICA BREZ BLISKA

Ameriška družba Westinghouse preskuša novo umetno luč za fotografiranje, ki ne slepi. Oko je namreč posebno občutljivo za rumene žarke, fotografična plošča pa bolj za pohlevno modro in vijoličasto svetlobo. V umetni luči za fotografiranje so vidni svetlobni žarki vobče nepotrebni, ker se snetek lahko prav tako jasno napravi v nevidnih ultravijoličastih žarkih. Zaradi tega je treba obdati bliskavico s primernim filtrom, ki absorbira vse svetlo žarkovje, propušča pa samo ultravijoličasto svetlobo. To se da doseči s primernim steklom, ki ga pa danes, žal, še nimamo v taki sestavi, ki bi popolnoma ustrezala gornjim pogojem. Idealna bi bila namreč taka bliskavica, da »žrtev« vobče ne bi opazila, kdaj se fotografira.

ZVOČNI SVET KOBILIC

Kakor znano, je slušni organ kobilic v nogah. Učenjake je zanimalo, kakšne zvoke lahko dojema ta živalca s svojim primitivnim organom, pa so njeno uho vklopili v električni krogotok, tako da so se vse njega vibracije slišale v slušalki ali pa beležile na oscilografu. Na ta način so dognali, da sliši kobilica vse vrste zvokov samo kot nekakšno šumenje. Človeški glas izgubi n. pr. pri tem vso svojo značilno barvo in ostane samo še ritem. Za zvoke, ki jih dojemamo ljudje, je kobilica gluha. Sliši šele zvoke, ki imajo nad 800 treslajev na sekundo. Navzgor je pa njen sluh zelo »oster«, saj se je pokazalo, da lahko dojema do 45.000 zvočnih treslajev na sekundo. Najskrajnejše kar sliši človeško uho, so zvoki do 20.000 sekundnih nihajev.

ZA MISLEČE GLAVE

75

Kaj je tu nepravilno?

(PONATIS ZABRANJEN)

V neki zbirki živalskih zgodb je mesto: »Kuna se je splazila po trti ob hiši kvišku, da dospe do kosovega zaroda, ki je prestrašeno vreščal...« Zgodba je opremljena tudi s sliko.

Več pozornih čitateljev pravi, da je ta slika nesmiselna in založnik priznava, da mu je ta napaka ušla.

Ali jo vidite tudi vi?

76

Na koncu bo vse dobro

(PONATIS ZABRANJEN)

Ernest se je spri s svojo zaročenko. Vsak dan se dobita v parku pri samotni klopici, in sicer počaka tisti, ki prej konča službo, drugega.

Ernest je tega dne opazoval gosti snežni metež, ki se je začel kratko pred zaključkom dela, in je sklenil, da napravi svoji zaročenki majhno šalo in jo pusti čakati. Kakšno uro je potem pohajal po zimskih ulicah in se zabaval nad vrvenjem na božičnem sejmu.

Potem pa ga je pograbil kes ob misli, da ga zaročenka morda že celo uro čaka. Hitro je stopil do klopice v parku. Bila je prazna. Sedaj bi rad vedel, dali je čakala nanj. Toda metež je zabilisal vse sledove. Malo je pomislil — in že je našel odgovor!

Zadovoljen se je vrnil domov.

Po večerji ga je z ogorčenim glasom poklicala zaročenka po telefonu. Skoraj celo uro ga je čakala na klopici in se gotovo zelo prehladila. Med njima je končano!

S smehom ji je odvrnil, da ne govori resnice in da je tudi ona potegnila njega. Njegovo dokazovanje je tako dovtipno, da sta veseli smeh in zaljubljena sprava zaključila ta hudi dan.

Kako je Ernest spoznal, da ga zaročenka ni čakala?

Rešitev k št. 71.

(S stvarmi moraš pravilno ravnati!)

Bedakovič z uro ni bil ravnal baš nežno, ko je vlagal steklo, in Trebuhovič je pravilno uganil, da je pri tem kazalce malo pretisnil skupaj. V trenutku ko so bili vsi trije kazalci drug nad drugim, torej kratko ob pol sedmi, so zadevali drug v drugega in se ovirali v teku. Trebuhovič je samo kazalce malo upravnal in vse je bilo v redu.

(Rešitev k št. 72 v prihodnji številki).

Rešitev k št. 73

(Brodolomec)

Brodolomec je plaval v trenutku, ko je nastala eksplozija, z ušesi pod vodo. Pok je slišal najprvo v vodi, kajti v vodi napravi zvok vsako sekundo 1500 m. Nato je dvignil glavo iz vode, da bi pogledal ladjo. Sedaj ga je dosegel zvok po zraku, kjer opravi v sekundi le 330 m.

Rešitev k št. 74.

(Plačilni dan)

Plačilni dnevi posameznih skupin padejo skupaj vsakih 630 dni.

Vajenec je to rešil takole: Nekaterim plačujejo vsak dan, drugim vsak tretji torej padeta plačilna dneva obeh skupin vsak tretji dan skupaj, ker je število 3 deljivo tako z 1 kakor 3; skupni plačilni dan za vse skupine se mora tedaj povračati le vsako takšno število dni, ki je deljivo z 1, 3, 6, 7, 9, 15 in 30.

Treba je tedaj polskati najmanjše število, ki je deljivo z vsemi temi števili, in to je število 630, kakor se da z znano aritmetično metodo ugotoviti takoj

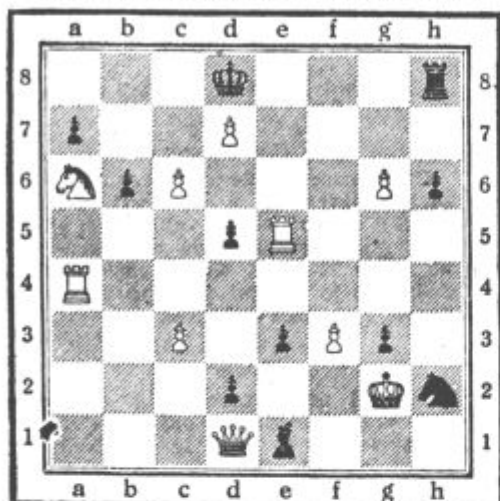
Paulus Potter: BIKOVA GLAVA

PROBLEM 51

B. De Andrade

Prva nagrada »Western Morning News«

Mat v treh potezah

SPANSKA IGRA

V Mnihovem Hradištu je bila na turnirju za prvenstvo Češkoslovaške odigrana naslednja nenavadno živahna partija Flohr — Rohaček, v kateri je črni s spretnimi žrtvami in neprestanim napadom izsilil večni šah proti mlademu češkoslovaškemu velemojstru:

Beli: Flohr

1. e2—e4
2. Sg1—f3
3. Lf1—b5
4. Lb5—a4
5. Dd1—e2
6. La4—b3
7. c2—c3
8. h2—h3
9. 0—0
10. Sf3—g5
11. e4 : d5
12. Lf3—c2
13. b2—b4
14. Sg5—e4
15. d2—d3

Črni: Rohaček

1. e7—e5
- Sb8—c6
- a7—a6
- Sg8—f6
- b7—b5
- Lf8—e7
- d7—d6
- 0—0
- Tf8—e8
- d6—d5
- Sc6—a5
- Dd8 : d5
- h7—h6!
- Le8—b7!!
-

Tudi po S : f6+, L : f6 beli ne sme vzeti konja a5 zaradi nevarnosti mata na g2.

15. ---
16. a2—a4
17. Sb1—a3
18. Sa3—c4
19. Se4 : f6+
- Sa5—c6
- b5 : a4
- Te8—d8
- Le7 : b4!
-

Po 19. c3 : b4 bi dobil črni s pomočjo Sc6—d4 figuro z boljšo pozicijo zopet nazaj. 20. Dd1, S : e4 21. d : e, D : c4 ali 20. S : f6, g : f 21. Dg4+, Kh7 z grožnjo Tg8.

19. ---
20. Sc4—e3
21. c3 : b4
22. De2—h5
23. Lc2—d1
24. Se3—c2
25. f2—f3

- g7 : f6
- Dd5—e6
- f6—f5
- Sc6—d4
- Kg8—h7
- Td8—g8
- Sd4—b3!

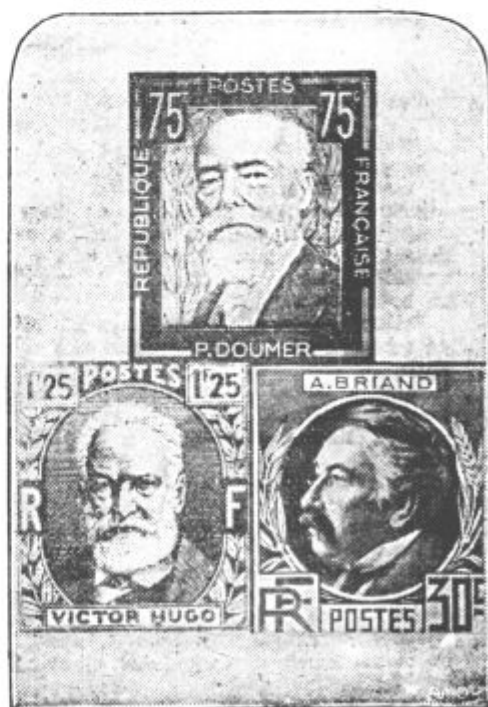
Beli je še vedno za figuro močnejši, toda nasprotnik mu ne privoščil niti trenutka miru. Sedaj grozi zavozljati f5—f4. Beli tekač na c1 bi bil potem precej osamljen in tudi bela kraljica bi zašla pri tem v precej komičen položaj. Flohr se je odločil zato za protižrtve

26. Lc1 : h6
27. Dc2 : f5+
28. Ta1 : a4
- De6 : h6
- Kh7—h8!
-

Beli ne sme na e5. Po 28. D : e5+, f6 mora zaradi grožnje D : h3 kreniti s kraljico nazaj na h2 in črni bi dobil igro s Sb3 : a1.

28. ---
29. Dh5 : f7
30. Tf1—f2
31. Sc2—e3
32. Se3—g4
33. Sg4—f6
- Tg8—g5
- Ta8—g8
- Dh6 : h3
- Sb3—d4
- Dh3—h4
- Tg5 : g2+!

in črni izsilil večni šah. Zelo dražestna partija!

Zgoraj: Paul Doumer, spodaj: Viktor Hugo in Aristid Briand